

Katedra: Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

Studijní program: Speciální pedagogika

**Studijní obor
(kombinace):** Speciální pedagogika pro vychovatele

Výchovné prostředí dětského domova Education Sphere of a Children's Home

Bakalářská práce: 09-FP-KSS-1041

Autor:

Jitka Pěkná

Podpis:

Adresa:

Na Hliništi 92

Kutná Hora, 284 01

Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

Konzultant:

Počet

stran	grafů	obrázků	tabulek	pramenů	příloh
79	26	22	26	41	4

V Liberci dne: 15. 4. 2010

TECHNICKÁ UNIVERZITA V LIBERCI
FAKULTA PŘÍRODOVĚDNĚ-HUMANITNÍ A PEDAGOGICKÁ

Katedra sociálních studií a speciální pedagogiky

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(pro bakalářský studijní program)

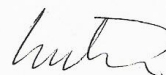
pro (kandidát): Jitka Pěkná
adresa: Na Hlíně 92, Kutná Hora, 284 01
studijní obor (kombinace): Speciální pedagogika pro vychovatele
Název BP: **Výchovné prostředí dětského domova**
Název BP v angličtině: **Education Sphere of a Children's Home**
Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.
Konzultant:
Termín odevzdání: 15.4. 2010

Poznámka: Podmínky pro zadání práce jsou k nahlédnutí na katedrách. Katedry rovněž formulují podrobnosti zadání. Zásady pro zpracování BP jsou k dispozici ve dvou verzích (stručné, resp. metodické pokyny) na katedrách a na Děkanátě Fakulty přírodovědně-humanitní a pedagogické TU v Liberci.

V Liberci dne 20.3. 2009

děkan

vedoucí katedry

Převzal (kandidát): JITKA PĚKNÁ

Datum: 25. 5. 2009

Podpis:

Název BP: VÝCHOVNÉ PROSTŘEDÍ DĚTSKÉHO DOMOVA

Vedoucí práce: PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D. Podpis:

Cíl: Charakterizovat výchovné působení na děti v dětském domově před rokem 1989 a po roce 1989.
Charakterizovat prostředí Dětského domova Zruč nad Sázavou.

Požadavky: Prostudování odborné literatury týkající se tématu
Konzultace s vedoucím práce
Vypracování teoretické části na základě prostudované literatury
Projektování průzkumu
Provedení vlastního šetření
Zpracování a analýza průzkumu
Příprava prezentace pro obhajobu práce

Metody: Analýza dokumentů
Dotazování

Literatura: 1. DUNOVSKÝ, Jiří; DYTRYCH, Zdeněk; MATĚJČEK, Zdeněk. Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.
2. MATĚJČEK, Zdeněk. Co děti nejvíc potřebují. 3. vyd. Praha: Portál, 2003. 108 s. ISBN 80-7178-853-8.
3. PIPEKOVÁ, Jarmila. Kapitoly ze speciální pedagogiky. 2. rozš. a přeprac. vyd. Brno: Paido, 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.
4. ŠKOVIERA, Albín. Dilemata náhradní výchovy: teorie a praxe výchovné péče o děti v rodině a v dětských domovech. 1. vyd. Praha: Portál, 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
5. ŠVANCAR, Zdeněk; BURIÁNOVÁ, Jana. Speciálně pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy. 1. vyd. Praha: SPN, 1988. 215 s. č. 14-363-88.
6. VÁGNEROVÁ, Marie. Psychopatologie pro pomáhající profese. 3. rozš. vyd. Praha: Portál, 2004. 870 s. ISBN 80-7178-802-3.
7. VÁGNEROVÁ, Marie. Vývojová psychologie pro obor speciální pedagogika-vychovatelství. 1. vyd. Liberec: Technická univerzita v Liberci, 2008. 127 s. ISBN 978-80-7372-306-4.

Prohlášení

Byl (a) jsem seznámen (a) s tím, že na mou bakalářskou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 – školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé bakalářské práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li bakalářskou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom (a) povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Bakalářskou práci jsem vypracoval (a) samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím bakalářské práce a konzultantem.

V Liberci dne: 15. 4. 2010

.....

Poděkování

Za trpělivost, vstřícnost, cenné rady a připomínky děkuji vedoucímu práce
PhDr. Janu Sochůrkovi, Ph.D.

Název diplomové práce: Výchovné prostředí dětského domova

Název diplomové práce: Education Sphere of a Children's Home

Jméno a příjmení autora: Jitka Pěkná

Akademický rok odevzdání diplomové práce: 2009/10

Vedoucí diplomové práce: PhDr. Jan Sochůrek, Ph.D.

Anotace:

Bakalářská práce se zabývala problematikou výchovného prostředí dětského domova. Jejím cílem bylo porovnat výchovné působení na děti v dětském domově před rokem 1989 a po roce 1989 a popsat prostředí Dětského domova a Školní jídelny Zruč nad Sázavou. Oba cíle byly splněny.

Práci tvořily dvě hlavní oblasti. Teoretická část na základě prostudovaných odborných zdrojů a jejich prezentace vymezovala hlavní pojmy týkající se dané problematiky. Objasňovala vliv prostředí a výchovy na dítě, nezastupitelnost rodinného prostředí. Zabývala se problematikou ústavní výchovy, především dětskými domovy.

Praktická část zjišťovala pomocí dotazníku, kvalitativní a kvantitativní metody názory 34 pedagogických pracovníků pěti dětských domovů na změnu výchovného působení na děti v dětském domově po roce 1989, na základě prostudované spisové dokumentace popisovala prostředí Dětského domova a Školní jídelny Zruč nad Sázavou. Výsledky průzkumu ukazovaly, že po roce 1989 došlo ke zkvalitnění výchovně vzdělávací práce v dětském domově, ke zlepšení materiálního vybavení a úrovně vzdělání vychovatelů.

Za největší přínos práce vzhledem k řešené problematice bylo možné považovat porovnání výchovného prostředí v dětském domově před rokem 1989 a v současnosti.

Klíčová slova: výchova, prostředí, rodina, socializace, deprivace, syndrom týraného, zneužívaného a zanedbávaného dítěte, předběžné opatření, ústavní výchova, ochranná výchova, dětský domov, diagnostický ústav, dětský domov se školou, výchovný ústav, středisko výchovné péče.

Annotation:

The Bachelor Thesis dealt with problems of educational atmosphere in children's home. Its goals were to compare the educational action on children in children's home before and after the year 1989 and to describe the environment of Children's Home and School Dining-Room in Zruč nad Sázavou. Both goals were accomplished.

The work consisted of two main parts. The theoretical part defined the basic terms concerning these problems on the basis of studying and presentation of technical bibliography. It clarified the effect of environment and education on a child and the necessity of family environment. It focused on problems of institutional care, mainly on the children's homes.

The empirical part by means of questionnaires and qualitative and quantitative methods was trying to find out the opinion of the 34 respondent educationists in five children's homes about the change of educational action on children in children's homes after the year 1989; on the basis of local documentation also described and analyzed the atmosphere of Children's Home and School Dining-Room in Zruč nad Sázavou.

The results of research showed that the educational work, the equipment and the educational level of educationist in children's home became better after 1989.

The most beneficial part of the thesis was the comparison of the atmosphere in children's home before 1989 and presently.

Key words: education, environment, family, socialization, inanition, Child Abuse And Neglect Syndrome, interlocutory judgment, institutional care, protective care, children's home, diagnostic institute, children's home with school, young offenders' institution, educational care centre.

Die Annotation:

Bachelor-Thesis mit dem Thema Umwelt der Kinder zu Hause befassen. Sein Ziel war erzieherische Einwirkung auf Kinder im Kinderheim vor 1989 und nach 1989 vergleichen und dazu Lebensbedingungen und Schulkantinen im Kinderheim Zruč nad Sázavou beschreiben. Beide Ziele wurden erreicht.

Die Arbeit bestand aus zwei Hauptbereichen. Der theoretische Teil auf der Grundlage des Studiums von professionellen Quellen und der Präsentation stellte die Schlüsselbegriffe in Bezug auf die Frage. Erläutert die Wirkung von Umwelt und Erziehung aufs Kind, unersetzliches Familienmilieu. Befasste sich mit den Fragen der institutionellen Betreuung, vor allem von Kinderheimen.

Der praktische Teil untersucht anhand eines Umfragen, qualitative und quantitative Methoden Meinungen von 34 Lehrpersonal von fünf Kinderwohnheim über die Veränderung der pädagogischen Einfluss auf Kinder in Pflegefamilien seit 1989, nach Studium der Akten beschrieben das Kinderheimmilieu und Schulkantinen Zruč nad Sázavou. Die Umfrageergebnisse zeigten, dass seit 1989 die pädagogische Arbeit in diesem Kinderheim, die physischen Einrichtungen, Niveau und Fortbildung von Erziehern verbessert wurden.

Der größte Beitrag dieser Arbeit, im Zusammenhang mit der Lösung von Problemen, zu erkennen ist, der Vergleich der pädagogischen Umfeld in Pflegefamilien vor 1989 und heute.

Die Schlüsselwörter: Bildung, Milieu, Familie, Sozialisation, Deprivation, schwere Misshandlung und Vernachlässigung, Prävention, institutionelle Pflege, Erziehungsmaßregel, Kinderheime, Diagnose-Institut, das Kinderheim in der Schule, Erziehungsanstalt, Anstalt zur Erziehungspflege.

Obsah:

1	Úvod.....	10
2	Teoretická část	12
2.1	Vliv prostředí a výchovy na dítě.....	12
2.1.1	Vymezení pojmu prostředí	12
2.1.1.1	Některé druhy prostředí.....	13
2.1.2	Socializace.....	13
2.1.3	Vymezení výchovy.....	14
2.1.3.1	Složky výchovy	16
2.2	Rodinné prostředí	16
2.2.1	Definice a funkce rodiny	16
2.2.2	Typy rodin	18
2.3	Některé druhy nevhodného působení na dítě	19
2.3.1	Týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte	20
2.3.2	Deprivace a subdeprivace.....	22
2.3.2.1	Citová deprivace.....	23
2.3.2.2	Psychická deprivace	23
2.3.2.3	Subdeprivace	24
2.4	Resilience	24
2.5	Náhradní výchovná péče	25
2.5.1	Definice preventivně výchovné péče, předběžného opatření, ústavní výchovy a ochranné výchovy	25
2.5.2	Školská zařízení pro výkon preventivně výchovné péče, ústavní výchovy a ochranné výchovy	27
2.5.2.1	Středisko výchovné péče	27
2.5.2.2	Diagnostický ústav	28
2.5.2.3	Dětský domov	29
2.5.2.4	Dětský domov se školou	30
2.5.2.5	Výchovný ústav	30
2.6	Osobnost vychovatele.....	31
2.7	Stručná historie ústavní a ochranné výchovy	32
2.8	Stručná historie dětských domovů.....	32
3	Praktická část	34
3.1	Cíl praktické části	34

3.1.1	Stanovení předpokladů průzkumu.....	34
3.2	Použité metody	35
3.3	Popis zkoumaného vzorku a průběh průzkumu.....	36
3.4	Získaná data a jejich interpretace	41
4	Dětský domov a Školní jídelna Zruč nad Sázavou	65
4.1.1	Stručná historie.....	65
4.1.2	Současnost.....	70
5	Závěr	73
6	Navrhovaná doporučení	75
7	Použité zdroje	76
8	Seznam příloh	79

1 Úvod

V poslední době se stále častěji do popředí zájmu médií, odborníků i laické veřejnosti dostává otázka vhodnosti a účelnosti ústavní výchovy. Někteří odpůrci ústavní výchovu zcela zavrhnou. Poukazují na to, že je odtržená od běžného života, neodpovídá životu ve fungující rodině. Občas se můžeme setkat s vyhraněným názorem, že sebesthorší rodina je pro dítě lepší než život v sebelepším ústavu.

Ozývají se také opačné názory nejen z řad odborníků. Ty říkají, že v určitých situacích je ústavní výchova pro dítě nejvhodnějším řešením. Jedná se především o situace, kdy je zásadním způsobem narušen vývoj dítěte, kdy je vystaveno týrání, zneužívání a zanedbávání nebo je dokonce ohrožen jeho život. Takové situace mohou nejčastěji nastat v dysfunkční nebo afunkční rodině, kde děti mimo jiné často trpí různými formami deprivace. V těchto konkrétních situacích je proto v zájmu dítěte odebrat ho z takové rodiny a zajistit mu výchovu náhradní. Pokud je to možné, bývá dítě svěřeno do náhradní rodinné péče. Někdy je však z nejrůznějších závažných důvodů nutné volit ústavní výchovu. Ta se nejčastěji uskutečňuje v dětských domovech.

Většina odborníků shodně říká, že výchovné prostředí dětského domova není standardní. Prostředí ani zde uskutečňovaná výchova nemůže nikdy zcela nahradit život a výchovu ve funkční rodině. Sebelepší materiální vybavení dětského domova nedokáže nahradit mnohdy chybějící citové vazby.

Současná legislativa však přinesla v oblasti ústavní výchovy mnohé změny k lepšímu. Dle Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů byly dětské domovy internátního typu a zvláštní školy internátní transformovány na dětské domovy rodinného typu. Kromě zlepšení materiálních podmínek došlo k výraznému snížení počtu dětí ve skupinách, ke zkvalitnění výchovně vzdělávací práce, ke zvýšení odborné kvalifikace pedagogických pracovníků.

Problematika ústavní výchovy a života dětí v dětském domově je mi blízká. Více než dvacet let pracuji jako vychovatelka. Od roku 1982 do roku 2002 jsem byla zaměstnaná ve zvláštní škole internátní, od roku 2003 pracuji v dětském domově.

Cílem bakalářské práce bylo na základě vlastních zkušeností, šetřením za pomoci dotazníku, prostudováním spisové dokumentace a zákonů porovnat výchovné působení

na děti v dětském domově před rokem 1989 a po roce 1989 a popsat prostředí Dětského domova a Školní jídelny Zruč nad Sázavou.

Bakalářská práce se skládala ze dvou hlavních částí. **Teoretickou část** tvořilo osm kapitol, ve kterých byly na základě prostudování odborné literatury vymezeny základní pojmy. **První kapitola** popisovala vliv prostředí a výchovy na dítě, definovala pojmy prostředí, socializace a výchova. **Ve druhé kapitole** bylo vymezeno rodinné prostředí, funkce rodiny a typy rodin. **Třetí kapitola** popisovala některé druhy nevhodného působení na dítě. První podkapitola byla věnována vymezení pojmu týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte, další podkapitola se zabývala deprivací a subdeprivací. **Čtvrtá kapitola** definovala pojem resilience. **Pátá kapitola** se zabývala náhradní výchovnou péčí. V první podkapitole byly definovány pojmy preventivně výchovná péče, předběžné opatření, ústavní výchova a ochranná výchova. Další podkapitola vymezovala školská zařízení pro výkon preventivně výchovné péče, ústavní a ochranné výchovy. Těmi jsou středisko výchovné péče, diagnostický ústav, dětský domov, dětský domov se školou a výchovný ústav. **Šestá kapitola** popisovala osobnost vychovatele. **Sedmá kapitola** se zabývala stručnou historií ústavní a ochranné výchovy. **Osmá kapitola** byla věnována stručné historii dětských domovů.

Praktická část byla rozdělena na pět kapitol. V **první kapitole** byl stanoven cíl praktické části a předpoklady průzkumu. Cílem praktické části bylo na základě vlastních zkušeností, šetřením za pomoci dotazníku, prostudováním spisové dokumentace a zákonů zjistit a popsat změny ve výchovném působení na děti v dětském domově před rokem 1989 a po roce 1989. Dalším cílem bylo popsat prostředí Dětského domova a Školní jídelny Zruč nad Sázavou. **Druhá kapitola** se zabývala použitými metodami. Ve **třetí kapitole** byl popsán zkoumaný vzorek a průběh průzkumu. **Čtvrtá kapitola** byla zaměřena na zpracování získaných dat a jejich interpretaci. **Pátá kapitola** popisovala prostředí Dětského domova a Školní jídelny Zruč nad Sázavou.

V **závěru** byly stručně shrnuty výsledky získané průzkumem. Poslední kapitolu celé práce tvořila **navrhovaná doporučení**.

2 Teoretická část

2.1 Vliv prostředí a výchovy na dítě

Člověk je bytostí přírodní, biologickou, ale především společenskou. Dítě je při svém vývoji determinováno nejen biologicky (vrozenými dispozicemi, dědičností a zráním), ale také sociálně (učením, výchovou a komunikací v určitém prostředí). Znamená to, že vrozené dispozice dítěte jsou ovlivňovány působením prostředí a výchovy. Ty mohou na jedince působit pozitivně i negativně.

2.1.1 Vymezení pojmu prostředí

Ve společenských vědách pojem prostředí většinou označuje souhrn bytostí, podmínek a jevů, mezi kterými jedinec žije. Rozlišujeme prostředí společenské, fyzické, interní (organické).

V poslední době je často diskutován ekologický pojem životní prostředí. Ten znamená souhrn vnějších faktorů (hmotných organických, kulturních a historických), které působí na jednotlivce nebo na skupinu (Durozoi, Roussel, 1994, s. 238). Dle Hartla (2000, s. 460) je životní prostředí souborem všech vnějších podmínek, které obklopují člověka. V současné době je životní prostředí většinou chápáno globálně jako prostředí celé planety.

Všechny živé organismy, tedy i člověk, jsou v neustálém styku s prostředím. Kontakt organismu s prostředím je zprostředkován nervovou soustavou (Čáp, 1983, s. 20-21).

Z pohledu sociologie je prostředí souhrn podmínek, které obklopují organismus a mají na něj vliv. Znamená to, že prostředí ovlivňuje člověka a zpětně člověk ovlivňuje prostředí. Relativně stálé společenství organismů, které tvoří síť vzájemně propojených vztahů, se nazývá ekosystém (Jandourek, 2003, s. 171).

Člověk se neustále přizpůsobuje prostředí a jeho změnám. Lidé žijí od počátku svého vývoje sice v kontaktu s přírodou, ale ve společnosti lidí. Znamená to, že se člověk aktivně vyrovnává se životním prostředím přírodním i společenským. Jedinec se prostředím nejen přizpůsobuje, ale zároveň ho svým působením ovlivňuje (Čáp, 1983, s. 45).

Ze společenského prostředí na jedince nejvíce působí prostředí rodiny a malých skupin, které působí jednak záměrně, jednak nahodile (Čáp, 1983, s. 82).

Prostředí, ve kterém dítě vyrůstá, významně ovlivňuje jeho vývoj. Jedinec a prostředí jsou ve vzájemné interakci. Je velmi důležité, jaké má dítě genetické předpoklady. Na nich záleží, jak dokáže využívat podněty přicházející z okolí. Děti s různou genetickou výbavou mohou reagovat na podněty stejné kvality i kvantity různě. Psychický vývoj dítěte ovlivňují všechny složky prostředí.

2.1.1.1 Některé druhy prostředí

Materiální prostředí, ve kterém dítě žije, ovlivňuje především jeho kognitivní vývoj. Materiální podmínky rodiny působí nejvíce na vývoj malých dětí. Velký význam má stabilita, strukturovanost a předvídatelnost okolí. Dítě tak může lépe pochopit zákonitosti, které zde platí. Rozdíly v kvalitě rodinného prostředí ovlivňují dítě velmi výrazným způsobem (Vágnerová, 2007, s. 9).

Sociální prostředí jsou dle Průchy, Walterové, Mareše (2003, s. 218) jevy, stavy, procesy a vztahy, které na člověka působí v rodině, sociální skupině, společenské vrstvě a v celé společnosti. Je to soubor všech vlivů ostatních lidí a skupin, se kterými se člověk setkává a které významně ovlivňují průběh výchovného procesu a jeho výsledky. Dle Vágnerové (2007, s. 10) je sociální prostředí velmi důležité pro rozvoj mnoha psychických vlastností. Má vliv na rozvoj kognitivních procesů, emočních a volních vlastností.

Sociokulturní prostředí ovlivňuje zejména psychický vývoj dítěte. Podněty ze sociálního prostředí jsou nezbytné pro rozvoj verbální komunikace, sebeuvědomění, sebepojetí, autoregulace vlastního chování podle sociálních norem. Tento proces osvojování specificky lidských dovedností a vědomostí se nazývá socializace (Vágnerová, 2005, s. 16).

2.1.2 Socializace

Socializace znamená proces zespolečenšťování člověka prostřednictvím sociálního učení. Jedinec se v průběhu života vlivem výchovy a spontánní nápodoby jiných osob přizpůsobuje životu v dané společnosti (Průcha, 2000, s. 14-15).

Socializace je dle Pešatové (2007, s. 68-71) postupné začleňování jedince do společnosti. Je to celoživotní proces, který probíhá pouze v sociálním prostředí, v interakci dítěte s dalšími lidmi. Člověk se rodí jako biologický tvor a teprve v procesu socializace se mění na společenskou bytost. Osvojuje si základní kulturní návyky,

dovednosti, hodnoty. Socializace začíná v nukleární rodině, pokračuje v širší rodině, v kolektivu vrstevníků a postupně v celé společnosti.

Vágnerová (2005, s. 17-18) rozděluje socializační činitele podle toho, jak silně a bezprostředně na člověka působí. Společnost působí na všechny své členy. Sociokulturní vlivy dané společnosti umožňují osvojit si jazyk, způsoby chování, normy a hodnoty platné v této společnosti. Dodržování platných pravidel usnadňuje společné soužití a orientaci v sociálních situacích. Tento soubor pravidel se předává z generace na generaci prostřednictvím sociálního učení.

Nesporný vliv na formování osobnosti jedince má sociální vrstva, do které člověk patří. Každá sociální vrstva se řídí částečně odlišnými normami, má odlišný životní styl, upřednostňuje jiné hodnoty.

Největší vliv na jednotlivce mají malé sociální skupiny, do kterých jedinec patří. Je to dáno tím, že dochází k přímému kontaktu a vzájemnému působení jednotlivých osob. Členové skupin mají rovněž jasně vymezené role. Člověk se může do takového malé sociální skupiny narodit (rodina) nebo si ji vybrat (parta, zájmový kroužek).

Proces socializace dle Havlíka (2002, s. 49-50) probíhá celoživotně, nejdůležitější a nejvýznamnější je však v dětství a v mládí. Začíná již v prvních interakcích dítěte s okolím formou gest. Ty jsou prvními nástroji komunikace, předcházejí rozvoji komunikace verbální. Dítě se učí postupně žít v sociálním prostředí. Socializace je obousměrný proces, při kterém na sebe vzájemně působí různé subjekty v interakci s vlivy prostředí.

2.1.3 Vymezení výchovy

Organizováním i obsahem výchovy se zabývali různí filozofové, kteří soudili, že jedinec má v průběhu své existence dosáhnout optima lidskosti (Platón, Komenský, Rousseau, Kant). V novověku převládalo pojetí výchovy jako zprostředkování vědomostí a dovedností. Dnes se principy výchovy vyvozují z prací zejména genetické psychologie (Piagetova škola). Jedním z hlavních problémů je nalezení rovnováhy mezi autoritativností a permisivitou. Jiní současní filozofové zdůrazňují osobní stránku výchovy. Nejdůležitější je podle nich setkávání živých lidí a vztah mezi učitelem a žákem (Durozoi, Roussel, 1994, s. 323).

Výchova se v učebnicích pedagogiky vymezuje různě. Jedna z definic říká, že výchova je záměrné působení na osobnost jedince s cílem dosáhnout změn v různých

složkách osobnosti. Rozlišujeme výchovu rozumovou (formuje intelekt člověka), mravní (utváří systém hodnot a norem člověka), tělesnou, uměleckou. Záměrnost je důležitým znakem výchovy (Průcha, 2000, s. 14-15).

Obecně výchova zajišťuje předávání duchovního majetku společnosti z generace na generaci. Zprostředkovává přenos vzorců a norem chování, komunikačních rituálů, hygienických návyků. Výchova v rodině probíhá už od nejranějšího věku dětí. V tomto smyslu je výchova v pedagogickém pojetí hlavní složkou procesu socializace.

Výchova je záměrné, více či méně systematické rozvíjení citových a rozumových schopností člověka, utváření jeho postojů, způsobů chování v souladu s cíli dané skupiny a kultury (Hartl, Hartlová, 2000, s. 680).

Výchova je záměrné, plánovitě (na rozdíl od vlivu prostředí, které působí většinou živelně) formování celé osobnosti člověka. Výchova má hlavní vliv na utváření osobnosti dítěte, jeho socializaci a vývoj. Socializace probíhá nejprve v rodině, později ve škole, ve skupině vrstevníků (Čáp, 1983, s. 76-77). Skupina vrstevníků je důležitý a nezbytný činitel výchovy. Vrstevníci nemusí působit na jedince jenom pozitivně, například parta s asociálním způsobem života může ovlivňovat osobnost členů negativně (Čáp, 1983, s. 260).

Podle většiny odborníků má největší význam pro rozvoj osobnosti dítěte rodinná výchova v dětství. Matka a celá rodina zastupuje ve vztahu k dítěti lidskou společnost. Vyžaduje od dítěte dodržování určitých sociálních norem, za jejich dodržování dítě odměňuje, za porušování ho trestá. Dítě si pomocí sociálního učení postupně vytváří vlastní vnitřní normy chování a jednání.

Způsob výchovy znamená celkovou interakci a komunikaci dospělých (matky, otce, učitele, rodiny) s dítětem. Ve výchovném procesu na sebe vždy vzájemně působí dva subjekty, vychovávající a vychovávaný. Vychovávající volí určité výchovné prostředky, postupy a metody, které působí na prožívání a chování dítěte, které zpětně ovlivňují prožívání a chování dospělého (Průcha, 2000, s. 135).

Způsobem výchovy rozumíme konkrétní výchovné postoje, které převládají v přístupu rodičů k dítěti. Správný a vhodný způsob výchovy dle Kohoutka (2001, s. 116) je „*výchova s láskou, trpělivá, vytvářející vztahy vzájemné sympatie, porozumění, posilující sebedůvěru dítěte a akceptující (přijímající) dítě takové, jaké je*“.

2.1.3.1 Složky výchovy

Rozumová výchova - rozvíjí kognitivní procesy, myšlení, paměť, pozornost, řečové dovednosti.

Mravní a společenská výchova - prolíná všemi složkami výchovy.

Pracovní výchova - rozvíjí základní zkušenosti, dovednosti, návyky a poznatky v oblasti sebeobsluhy a při manipulaci s předměty, rozvíjí jemnou a hrubou motoriku dětí. Pracovní výchova pozitivně ovlivňuje intelekt, fyzické a morální vlastnosti.

Tělesná výchova - pravidelné cvičení a pohybové aktivity zlepšují a upevňují zdraví dětí, zvyšují tělesnou zdatnost, obratnost a koordinaci pohybů, rozvíjí ukázněnost a samostatnost. Patří sem pravidelné cvičení včetně rehabilitace, pohybové a sportovní hry, přiměřené sportovní disciplíny.

Hudební výchova - podporuje u dětí zájem o hudbu a rozvíjí jejich hudební nadání.

Výtvarná výchova - rozvíjí spontánní tvořivost dětí, posiluje jejich snahu o výtvarné vyjádření (Fischer, Škoda, 2008, s. 101).

2.2 Rodinné prostředí

Rodinné prostředí má dle většiny odborníků největší vliv na vývoj a formování dítěte. Sociokulturní prostředí rodiny a úroveň vzdělání rodičů mají dle Průchy, Walterové, Mareše (2003, s. 202-203) rozhodující vliv na kognitivní, emoční a sociální vývoj dítěte, na jeho jazykové a komunikační kompetence, postoje a hodnotovou orientaci. Rodina ovlivňuje somatický, psychický a sociální vývoj dítěte od narození až do dospělosti. Podle některých odborníků má nekvalitní rodinné prostředí vliv na vznik a rozvoj různých negativních jevů ve společnosti (násilí, drogová problematika, kriminalita).

2.2.1 Definice a funkce rodiny

V odborné literatuře můžeme nalézt mnoho definic pojmu rodina. Každá definice se snaží charakterizovat rodinu z pohledu různých společenských vědních oborů.

Z pohledu sociologie je rodina malou a neformální skupinou. Je většinou první referenční skupinou a nejdůležitějším činitelem socializace dítěte. Poskytuje svým členům podporu i prožitek intimity, který nemůžou jiné instituce člověku poskytnout (Jandourek, 2003, s. 116).

Rodina je první sociální skupina, ve které dítě žije. V ní dítě získává první sociální zkušenosti, učí se řešit konflikty, seznamuje se se společenskými požadavky a normami. Rodina pečuje o tělesný, psychický i emocionální vývoj dítěte a jeho zdraví (Čáp, 1983, s. 105).

Z hlediska psychologie je rodina osobně významné prostředí. Všichni členové rodiny jsou ve vzájemné interakci, vzájemně se ovlivňují a přizpůsobují (Vágnerová, 2005, s. 18). V rodině se dítě učí vzájemně komunikovat, vnímat a chápat projevy jiných lidí, respektovat jejich potřeby. Učí se empatii, ovládat vlastní emoce, prosazovat názory i řešit konfliktní situace. Sociální dovednosti, které se naučilo v rodině, používá dítě ve styku s jinými dospělými i s vrstevníky. Proto je důležité, aby si zařadilo vhodné způsoby chování, aby nemělo problémy v interakci s cizími lidmi. Rodinná identita představuje zázemí a jistotu, díky kterým dokáže člověk akceptovat sám sebe, zvládat nové role a adaptovat se na nová prostředí (Vágnerová, 2005, s. 202).

Z pedagogického pohledu je rodina nejdůležitější sociální skupina, ve které člověk žije. Rodina uspokojuje jeho potřeby, poskytuje zázemí pro seberealizaci, je zdrojem zkušeností a vzorem pro společenské chování, které nemůže získat v jiném prostředí. Každá rodina upřednostňuje určitý systém hodnot, ty ovlivňují chování členů rodiny v interakci se společenským okolím. Rodina formuje jedince v průběhu jeho vývoje, je významným nositelem jeho budoucích společenských rolí a identity obecně (Fischer, Škoda, 2008, s. 187).

Téměř všechny definice shodně říkají, že rodina je základní a nejvýznamnější skupina v každé lidské společnosti. Svým členům poskytuje zázemí, uspokojuje jejich potřeby a zprostředkovává jim zkušenosti. Rodina plní mnoho funkcí, nejvýznamnější jsou funkce biologické, ekonomické, sociální a psychologické. Je prvním modelem společnosti, se kterým se dítě setkává. Předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu podporu. Tímto způsobem dítěti předává sociální dovednosti, bez kterých se v dospělosti neobejde. V tomto smyslu mluvíme o socializační funkci rodiny. Rozhodující období pro sociální učení je předškolní věk. Matka a celá fungující rodina poskytuje dítěti pocit jistoty a bezpečí, které jsou nepostradatelnou podmínkou zdravého duševního i tělesného vývoje dítěte.

Rodina je důležitá i pro dospělého člověka. Partner a děti se stávají naplněním smyslu života, dávají mu pocit jistoty, bezpečí. Rodina však může být také zdrojem stresu. Jednotliví členové musí brát na sebe neustále ohledy, musí se vzájemně přizpůsobovat,

aby společné soužití přinášelo více pozitivních než negativních zkušeností (Matoušek, 2003, s. 8-11).

2.2.2 Typy rodin

Rodinu můžeme posuzovat z hlediska různých vědních oborů. Ty rozeznávají jednotlivé typy rodin.

Orientační rodina

Orientační rodina je původní rodina, do které se dítě narodí. Tady získává nejdůležitější sociální zkušenosti, dovednosti, návyky. Rodina musí poskytovat dítěti pro jeho správný vývoj dostatek kvalitních podnětů (Vágnerová, 2004, s. 589).

Prokreační rodina

Prokreační rodinu si zakládá sám dospělý člověk. Každá osoba potřebuje mít také v dospělosti zázemí. To poskytuje kvalitní prokreační rodina. Jejím založením si vytváří jedinec pevnější a hustší sociální síť, která mu poskytuje oporu v případě krize, nemoci, stárání (Matoušek, 2003, s. 8-11).

Nukleární rodina

Nukleární rodinu tvoří pouze rodiče a jejich děti. V současné době se tento model rodiny vyskytuje nejčastěji. Společné soužití více generací je méně časté než v nedávné minulosti. Rozšířená rodina, to je rodina s blízkými příbuznými, má však stále velký vliv na socializaci dítěte (Pešatová, 2007, s. 123).

Funkční rodina

Fungující rodina je neoptimálnější instituce, ve které děti získávají potřebné citové zázemí, návyky a schopnosti orientovat se v sociálních vztazích. Funkční rodina dokáže úspěšně řešit vznikající problémy. Panuje zde pozitivní emocionální atmosféra, všichni členové se cítí bezpečně a zároveň svobodně (Hartl, Hartlová, 2000, s. 512).

Členové funkční rodiny na sebe berou ohledy a respektují se. Tyto rodiny jsou charakteristické pevným spojenectvím mezi rodiči. V rodině je jasná hierarchie hodnot, všichni plní své povinnosti. Jedinečnost jednotlivců je hodnocena pozitivně. V rodině existuje rovnováha mezi potřebou soukromí a potřebou sdílení. Funkční rodina poskytuje všem svým členům pocit bezpečí a jistoty (Matoušek, 2003, s. 149). Takových rodin je ve společnosti většina, odborné prameny uvádějí přibližně 85 %.

Problémová rodina

V problémové rodině se vyskytují poruchy některých nebo všech jejích funkcí. Rodina většinou dokáže sama své problémy řešit. Nebývá ohrožen rodinný systém nebo vývoj dítěte. Takovýchto rodin je v populaci přibližně 12-13 %.

Dysfunkční rodina

Dysfunkční rodina neplní všechny své povinnosti dostatečně kvalitně. Rodiče nejsou schopni nebo nechtějí plnit svou rodičovskou roli, nedokážou poskytnout dítěti dostatek péče a kvalitních podnětů. Svým nevhodným chováním narušují správný vývoj dítěte, způsobují mu deprivaci nebo subdeprivaci. Závažným problémem je rodina, ve které dochází k týrání, zneužívání nebo zanedbávání dítěte (Fischer, Škoda, 2008, s. 177-178). Vzniklé poruchy není rodina sama schopna řešit. Proto je potřeba udělat soubor opatření zvenčí známých pod pojmem sanace rodiny. Dysfunkčních rodin jsou v populaci přibližně 2 %.

Afunkční rodina

Afunkční rodina přestává zcela plnit svou funkci. Děti jsou závažným způsobem poškozovány nebo dokonce ohrožovány na životě. Sanace takové rodiny je zbytečná. Jediným řešením, jak pomoci dítěti, je odebrat ho z této rodiny a umístit do náhradní výchovné péče. Ve společnosti se vyskytuje přibližně 0,5 % afunkčních rodin.

2.3 Některé druhy nevhodného působení na dítě

Dítě potřebuje ke svému správnému vývoji nejen dostatečnou péči, ale také přiměřené množství kvalitních podnětů a pozitivních sociálních zkušeností. Nedostatečná péče může způsobit vážné poškození zdraví dítěte nebo jeho smrt. Při nedostatku sociálních vztahů může dítě trpět sociální izolací, pocitem nejistoty, úzkostí.

Ve společnosti se stále vyskytují rodiny, které nejsou schopné svým dětem zajistit vhodné podmínky pro jejich správný vývoj. Tyto děti strádají v somatické, psychické i sociální oblasti. Důsledkem negativního působení u nich mohou vznikat různá poranění fyzická i psychická, nesprávný vývoj, poruchy chování, zdravotní poškození nebo dokonce smrt. Poškozování a destrukce je ve většině případů úmyslná a jejími formami jsou týrání, zneužívání a zanedbávání (Fischer, Škoda, 2008, s. 188).

2.3.1 Týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte

„Týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte, označované jako syndrom CAN, je jakékoli nenáhodné, preventabilní, vědomé (případně i nevědomé) jednání rodiče, vychovatele anebo jiné osoby vůči dítěti, jež je v dané společnosti nepřijatelné nebo odmítané a jež poškozuje tělesný, duševní i společenský stav a vývoj dítěte, popřípadě způsobuje jeho smrt“ (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 24).

Týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte je dle Sochůrka (2009, s. 146) vždy děj nenáhodný. Může vzniknout akcí (bití, psychické a fyzické týrání, pohlavní zneužívání) nebo neakcí (zanedbávání péče, nedostatečná výživa, izolace).

Společným rysem rodin, ve kterých dochází k týrání, zneužívání a zanedbávání dítěte, je necitlivost k jeho potřebám. Tito rodiče se snaží usměrňovat děti kritikou, neumějí posilovat pozitivně žádoucí chování dětí. Psychologické charakteristiky rodičů uvádějí jako převládající osobnostní rys agresivitu, rigidní nutkavost nebo pasivní závislost a nezralost. Častěji než v ostatní populaci se u těchto rodičů vyskytují tělesné handicapy, snížená inteligence, duševní nemoci, trestná činnost, psychopatie, silná nespokojenost s vlastním životem (Matoušek, 2003, s. 111).

Týráním dítěte se v odborné literatuře většinou míní každé hrubé zacházení s dítětem, které způsobuje jeho fyzické nebo psychické poškození zdraví. Týrání může být tělesné i psychické (Průcha a kol., 2003, s. 254). Mezi nejčastější druhy aktivního tělesného týrání patří bití, pálení, kopání, škrcení, svazování. Mezi tělesné týrání pasivní povahy patří odpírání spánku, jídla, hygieny, zdravotní péče, ošacení. Týrané děti jsou citově ploché, vztah s rodiči jim neposkytuje pocit bezpečí a zázemí. Snaží se proto navazovat citové vztahy s kýmkoli, bez výběru. Tyto děti bývají apatické, nespolehlivé, neklidné, trpí chronickou únavou.

Psychické týrání může obsahovat složku aktivní (nadávky, ponižování, zesměšňování, hostilitu) i pasivní (dítě trpí nedostatkem zájmu, lásky, péče). K hlavním příznakům emočního týrání patří opoždění ve vývoji, sebepodceňování, sebeobviňování, přecitlivělost, neurózy, nejistota v sociálních vztazích, nedůvěra k dospělým. U těchto dětí se také poměrně často vyskytují poruchy chování – lhaní, záškoláctví, útěky z domova (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 59-68).

Zneužíváním se většinou myslí sexuální zneužití dítěte. Dunovský, Dytrych, Matějček a kol. (1995, s. 72) definují sexuální zneužití dítěte jako *„nepatřičné vystavení dítěte sexuálnímu kontaktu, činnosti či chování. Zahrnuje jakékoliv sexuální dotýkání, styk či vykořisťování kýmkoliv, komu bylo dítě svěřeno do péče, anebo kýmkoliv, kdo se*

s dítětem dostal do nějakého styku. Takovou osobou může být rodič, příbuzný, přítel, odborný či dobrovolný pracovník či cizí osoba“.

Sexuální zneužití se dělí na bezdotykové (voyeurství, exhibicionismus, verbální zneužívání) a dotykové (osahávání, pohlavní styk, orální sex). Sexuální zneužití je pro dítě velmi traumatizující. Dítě prožívá strach, obavy, bolest, úzkost o to větší, když ke zneužívání dojde v rodině, a to bývá ve většině případů (Sochůrek, 2009, s. 153).

Zanedbávání je většinou definováno jako nevšímavost rodičů k důležitým potřebám dítěte. Dunovský, Dytrych, Matějček a kol. (1995, s. 87-88) zanedbaností míní následky nedostatku výchovy v prostředí socioekonomicky nízké úrovně. Zanedbávané dítě vyrůstá v prostředí jednoduchém, primitivním, s nedostatečnou hygienou, bez vhodných vzorů vyspělého chování. Nechodí řádně do školy a nemá ve svém prostředí příležitost rozvinout svůj psychický potenciál. Zanedbávané dítě se ocitá v situaci, kdy je akutně a vážně ohroženo nedostatkem podnětů důležitých ke svému zdravému fyzickému a psychickému vývoji.

Dunovský, Dytrych, Matějček a kol. (1995, s. 54) rozlišují dva typy zanedbávání péče.

Těžké zanedbávání – nedostatečná výživa, přítomnost dětí v situacích, kdy je ohroženo jejich zdraví či život.

Všeobecné zanedbávání – nedostatek vhodného jídla, ošacení, lékařské péče, izolace od okolního světa. Patří sem i zanechávání malých dětí bez dozoru, netečnost, nedostatečná kontrola, opomíjení nebezpečí nehod, úrazů, kriminality-drogy, hrací automaty.

Zvýšené nebezpečí zanedbávání i psychické deprivace hrozí dítěti v jeho raných vývojových fázích. Malé dítě se stává překážkou v uspokojování jiných potřeb nezralých rodičů. V matce roste agrese a dítě je buď zanedbáváno, nebo nepřiměřeně trestáno za své přirozené chování (pláč, pomočení). Jestliže není matka na svou mateřskou roli dostatečně připravená, odmítá ji vědomě nebo nevědomě plnit. Matka současně dítě miluje, ale současně je nemá ráda, nenávidí je nebo i zavrhuje. Před nejbližším okolím své negativní postoje vůči dítěti většinou skrývá. Oba rodiče by proto měli být emočně i sociálně dostatečně zralí a připravení na rodičovskou roli (Dunovský, Dytrych, Matějček a kol., 1995, s. 142-145).

Rodina sociálně zanedbaných dětí bývá často primitivní, málo psychosociálně a kulturně podnětná nebo dokonce defektní (alkoholismus, drogy, trestná činnost, duševní choroba). Rodinná interakce je celkově nepřátelská, převládá v ní kritika, odmítání,

trestání, a to i mezi těmi členy rodiny, kteří nepatří mezi týrané a zanedbávané osoby (Matoušek, 2003, s. 111).

Narušená rodina (neúplná, dysfunkční, krizová) vytváří horší předpoklady pro zdravé utváření osobnosti dítěte než rodina úplná a nenarušená (Kohoutek, 2001, s. 147).

2.3.2 Deprivace a subdeprivace

Deprivace znamená psychický stav, který vzniká jako následek situace, kdy u člověka nejsou uspokojovány objektivně důležité potřeby v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu.

Naprostá většina dětí pro svůj správný vývoj a přežití potřebuje nejen uspokojení biologických potřeb (jídlo, teplo, spánek), ale také uspokojení psychických a citových potřeb. Dítě získává základní pocit jistoty a bezpečí pouze tehdy, může-li navázat blízký citový vztah s matkou nebo jinou pečující osobou. Od dětství až do dospělosti by měl každý člověk dostávat přiměřené množství kvalitních citových i smyslových podnětů. Ty by měly být přiměřené vývojovému stupni dítěte. Předčasná nebo pozdní stimulace je málo účinná. Důsledky deprivace jsou o to závažnější, čím je dítě mladší (Langmeier, Matějček, 1963, s. 219-222).

Dle Nakonečného (1997, s. 28) je rozhodujícím formativním obdobím dítěte věk do 3 až 4 let. Jestliže do této doby dítě trpí výraznou citovou deprivací, mohou u něho vzniknout nevratné změny osobnosti (agresivita, citová labilita, sebepodceňování).

Koudelková (1995, s. 94-95) shodně uvádí, že raná deprivace ovlivňuje jedince po celý jeho život. Člověk deprivovaný v dětství bývá i v dospělosti hostilní, nemá dostatek empatie, od sociálního okolí neočekává nic dobrého.

Většina odborníků se shoduje, že deprivací situace se mohou vyskytnout v ústavech, ale i v jiných prostředích, především v rodině. Dunovský, Dytrych, Matějček a kol. (1995, s. 89) uvádějí: „*Některé rodiny z hlediska ohrožení dítěte jsou horší než špatné ústavy. Jen výjimečně může být dítě ohroženo na životě v dnešních kojeneckých ústavech nebo dětských domovech, přičemž vysloveně (ba úmyslně) zaviněných úmrtí dětí v rodinách je stále nemalý počet. Jiná zkušenost říká, že některé děti vážně vývojově opožděné a psychicky poškozené z rodinného prostředí zřetelně „ozdraví“ v prostředí dětského domova.*“

Děti, které byly celý život vychovávány v ústavní péči, mají problémy s navazováním vztahů a s jejich následným udržením. Mají rovněž problémy přizpůsobit se neústavní realitě. Tyto děti se dokázaly velmi dobře adaptovat na ústavní život. Po jeho opuštění mají

problémy s přizpůsobením se běžnému životu mimo ústav (Matoušek, Kroftová, 2003, s. 43).

Adaptace znamená přizpůsobování se změnám situací, podmínek. Toto přizpůsobení může být formální, projevuje se konformním chováním pouze s jeho vnějšími projevy. Jedinec však také může změněné normy, hodnoty, způsoby chování přijmout a ztotožnit se s nimi (Havlík, 2002, s. 75).

2.3.2.1 Citová deprivace

Citová deprivace se projevuje u dětí, které žily dlouhou dobu v citově chudém prostředí. Emočně deprivované dítě strádá nedostatkem pocitu jistoty, bezpečí, lásky.

Dle Vágnerové (2004, s. 598-602) deprivací zkušenost ovlivňuje negativně prožívání, uvažování i chování člověka. Citově deprivované děti nedokážou dostatečně využívat své rozumové schopnosti, nemají důvod, proč by se měly snažit o lepší výkon. Chybí jim citově pozitivní zpětná vazba. Tyto děti se nedokážou poučit z následků vlastního jednání.

Citová deprivace negativně ovlivňuje sebepojetí dítěte. Tyto děti bývají nejisté, mají sníženou sebedůvěru a z toho vyplývající zvýšenou potřebu obrany. Sebehodnocení citově deprivovaných dětí bývá nerealistické. Některé mají přehnaně vysoké sebehodnocení jako důsledek aktivní obrany. Jiné děti mají velmi nízkou sebedůvěru a sebeúctu, podceňují se, jsou nejisté, od budoucnosti neočekávají nic dobrého.

Citově deprivovaní lidé neprožili žádný pozitivní vztah, nemají žádnou pozitivní zkušenost. Nejsou proto sami schopni citový vztah navázat a udržet. Citově deprivované osoby bývají emočně ploché, nedůvěřivé, často jim chybí empatie. Bývají lhostejné k pocitům druhých lidí, často reagují agresivně, zlostně. Jindy naopak emočně deprivované děti mohou projevovat citovou přichylnost každému, bez výběru. Nedokážou rozlišovat mezi lidmi blízkými a cizími (Pešatová, 2007, s. 117).

2.3.2.2 Psychická deprivace

Tento stav psychického strádání nastává, jestliže nejsou u dítěte uspokojovány jeho základní duševní potřeby v dostatečné míře a po dostatečně dlouhou dobu.

Matějček (1994, s. 36-38) považuje za nejdůležitější tyto potřeby.

1. **Potřeba určitého množství, kvality a proměnlivosti vnějších podnětů** - množství podnětů musí být přiměřené věku i mentální úrovni jedince.
2. **Potřeba stálosti, řádu a smyslu podnětů** - člověk získává nové

dovednosti, schopnosti a poznatky rychleji, jestliže se podněty opakují a mají určitý řád.

3. **Potřeba životní jistoty** - je nezbytné, aby dítě ve svém raném věku navázalo pevný citový vztah k matce nebo jiné pečující osobě. Tím se u dítěte vytvoří pocit jistoty a bezpečného zázemí, které mu umožní další zdravý psychický vývoj.
4. **Potřeba pozitivní identity, společenského uplatnění a společenské hodnoty** - člověk potřebuje mít zdravé sebevědomí, pozitivní sebehodnocení a sebepojetí, aby si mohl stanovovat přiměřené cíle.
5. **Potřeba otevřené budoucnosti** - každý člověk musí mít před sebou nějakou životní perspektivu, která dává jeho životu smysl.

2.3.2.3 Subdeprivace

Subdeprivace je mírnější forma deprivace. Je tudíž obtížněji odhalitelná. Často se příznaky subdeprivace projeví až v souhrnu drobných odchylek v chování dítěte. V naší společnosti se vyskytuje mnohem častěji než typická deprivace. Existuje mnoho rodin s velmi dobrým materiálním zajištěním, jejichž děti citově strádají. Rodiče buď nemají na své děti dostatek času, nebo nejsou schopni a ochotni svůj čas dětem věnovat. Tito rodiče hovoří o svém dítěti nadměrně kriticky, jeho chování hodnotí negativně. Vůči dítěti mají sníženou schopnost empatie, potřebám a pocitům dítěte se nesnaží porozumět. Málo s ním komunikují, nezabývají se jím, nevšímají si ho.

Důsledky subdeprivace jsou u jednotlivých dětí různě velké. Závisí to na vrozené výbavě jedince, na míře odolnosti (Vágnerová, 2004, s. 603).

2.4 Resilience

Baštecká, Goldmann (2001, s. 294) definují resilienci jako „*proces, schopnost i výsledek úspěšné adaptace člověka vzdor nepříznivým či ohrožujícím podmínkám*“.

Resilience znamená nezdolnost, odolnost. Je to soubor vlastností a dovedností, které pomáhají dětem překonávat těžké a stresující situace. Těm mohou být vystaveny například děti žijící v dysfunkční rodině, děti týrané, zneužívané a zanedbávané. Tyto takzvané rizikové děti se mohou zdárně vyvíjet, jestliže mají určité výhodné individuální dispozice (dokážou se začleňovat do prostředí, které je povzbuzuje a posiluje, nebojí se navázat vztah a požádat o pomoc). Dle Sobotkové (2007, s. 79-83) je nezbytné posilovat

protektivní faktory v samotném dítěti (učit ho komunikovat, řešit problémy, vyhledávat a rozšiřovat zdroje sociální opory, posilovat jeho sebeúctu a zdravé sebevědomí), **v rodině** (dítě by mělo mít možnost navázat s někým z širší rodiny pevný citový vztah, který mu zajistí pocit jistoty, bezpečí a zázemí) **a v širším sociálním okolí** (dítě postupně nachází podporu ve vztahu s vrstevníky, s učiteli a dalšími osobami).

Matějček (1986, s. 35) uvádí: „*Dítě není jen pasívně přijímajícím účastníkem výchovné činnosti - je samo aktivním strůjcem svého osudu.*“

2.5 Náhradní výchovná péče

Náhradní výchovná péče je forma péče o děti, které nemohou být z nejrůznějších důvodů vychovávány ve vlastní rodině. Nejčastěji jde o péči ústavní, v níž může být dítě vychováváno až do své dospělosti.

V České republice žije přibližně 1 % dětí, které nemohou vyrůstat ve své vlastní rodině. Pouze 2 % dětí z této skupiny jsou úplní sirotci, 98 % z nich svou vlastní rodinu má. Ta se o ně z nejrůznějších důvodů nemůže, nechce nebo neumí starat (Matějček, 1999, s. 31).

Náhradní výchovná péče znamená poskytování výchovy, vzdělávání a plného zaopatření dětem a mladistvým ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy, ochranné výchovy nebo předběžného opatření a při poskytování služeb preventivně výchovné péče (Pešatová, 2007, s 98).

2.5.1 Definice preventivně výchovné péče, předběžného opatření, ústavní výchovy a ochranné výchovy

Preventivně výchovná péče je dle § 16 Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů poskytování speciálně pedagogických a psychologických služeb dětem s rizikem poruch chování či s již rozvinutými projevy poruch chování a negativních jevů v sociálním vývoji, u nichž není nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova, osobám odpovědným za výchovu a pedagogickým pracovníkům.

Preventivně výchovná péče je poskytována střediskem výchovné péče nebo diagnostickým ústavem, a to formou ambulantních služeb na základě žádosti osob

odpovědných za výchovu nebo dětí starších 15 let, nebo celodenních služeb na základě žádosti osob odpovědných za výchovu, nebo internátních služeb na základě žádosti osob odpovědných za výchovu. Internátní pobyt trvá zpravidla 8 týdnů. Výchovná skupina při poskytování celodenní a internátní služby může mít nejméně 6 a nejvíce 8 dětí, a to s ohledem na jejich výchovné, vzdělávací nebo zdravotní potřeby.

Podle § 76a Zákona č. 99/1963 Sb., Občanského soudního řádu, ve znění pozdějších úprav, může **předběžné opatření** nařídit příslušný okresní soud, který je místně příslušný pro obvod (okres) navrhovatele. Předběžné opatření je nařízené tehdy, ocitne-li se nezletilé dítě bez jakékoliv péče nebo jsou-li jeho život nebo příznivý vývoj vážně ohroženy nebo narušeny. Předseda senátu předběžným opatřením nařídí, aby bylo na nezbytně nutnou dobu umístěno ve vhodném prostředí, které v usnesení označí. Vhodným prostředím se rozumí výchovné prostředí u osoby nebo v zařízení způsobilého zajistit nezletilému dítěti řádnou péči s ohledem na jeho fyzický a duševní stav, jakož i rozumovou vyspělost a umožnit realizaci případných jiných opatření stanovených předběžným opatřením. O návrhu musí být rozhodnuto bezodkladně, nejpozději do 24 hodin, co byl podán. Rodiče nezletilého, orgán sociálně-právní ochrany dětí a opatrovník podle odstavce 3 mohou kdykoli soudu navrhnout zrušení předběžného opatření. O takovém návrhu musí soud rozhodnout bezodkladně, nejpozději do sedmi dnů.

Ústavní výchova je podle § 46 Zákona o rodině č. 94/1963 Sb. nařizována soudem. Jestliže je výchova dítěte vážně ohrožena nebo vážně narušena a jiná výchovná opatření nevedla k nápravě nebo jestliže z jiných závažných důvodů nemohou rodiče výchovu dítěte zabezpečit, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc (§ 42 Zákona č. 359/1999 Sb., o sociálně-právní ochraně dětí). Jestliže je to v zájmu nezletilého nutné, může soud nařídit ústavní výchovu nebo dítě svěřit do péče zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc i v případě, že jiná výchovná opatření nepředcházela. Z důležitých důvodů může soud prodloužit ústavní výchovu až na jeden rok po dosažení zletilosti.

Před nařízením ústavní výchovy je soud povinen zkoumat, zda výchovu dítěte nelze zajistit náhradní rodinnou péčí nebo rodinnou péčí v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc, které mají přednost před výchovou ústavní. Pominou-li po nařízení ústavní výchovy její důvody nebo lze-li dítěti zajistit náhradní rodinnou péči, soud ústavní výchovu zruší.

Ochranná výchova je ukládána soudem pro mládež podle § 22 Zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže. Soud pro mládež může mladistvému uložit ochrannou výchovu, pokud o výchovu mladistvého není náležitě postaráno a nedostatek řádné výchovy nelze odstranit v jeho vlastní rodině nebo v rodině, v níž žije, pokud dosavadní výchova mladistvého byla zanedbána nebo prostředí, v němž mladistvý žije, neposkytuje záruku jeho náležité výchovy a nepostačuje uložení výchovných opatření.

Ochranná výchova potrvá, dokud to vyžaduje její účel, nejdéle však do dovršení osmnáctého roku věku mladistvého. Vyžaduje-li to zájem mladistvého, může soud pro mládež ochrannou výchovu prodloužit do dovršení jeho devatenáctého roku.

Není-li možné ochrannou výchovu ihned vykonat, nařídí soud pro mládež do doby jejího zahájení dohled probačního úředníka.

Od výkonu ochranné výchovy soud pro mládež upustí, pominou-li před jejím započatím důvody, pro něž byla uložena.

2.5.2 Školská zařízení pro výkon preventivně výchovné péče, ústavní výchovy a ochranné výchovy

Preventivně výchovnou péči zajišťují střediska výchovné péče a diagnostické ústavy.

Výchovnou péči o děti a mládež, které nemohou být vychovávány v rodině, zajišťují školská zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy. Jsou to diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy.

2.5.2.1 Středisko výchovné péče

Střediska výchovné péče poskytují péči dětem a mládeži přímo ohroženým sociálně patologickými jevy a často již s prvními zkušenostmi s asocialitou. Zajišťují primární a sekundární péči. Jejich úkolem v oblasti prevence je především rozvíjet komunikaci a pozitivní vztahy v rodině. Vzhledem k sekundární prevenci musí úzce spolupracovat s diagnostickými ústavami jako se svými bezprostředními partnery u selhávajících klientů. S klienty se pracuje intenzivně podle individuálního výchovně vzdělávacího plánu. Ti, kteří selhávají i zde a pokračují v asociálních projevech, jsou posléze umísťováni v zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy.

Středisko výchovné péče je většinou státní zařízení. Součástí střediska bývá oddělení ambulantní a internátní. Středisko řeší výchovné, rodinné, školní a psychické problémy,

útěky z domova, záškoláctví, zneužívání, týrání dětí a mládeže, šikanu, agresivní projevy. Pomáhá klientům ve věku od 3 do 26 let, do 18 let poskytuje internátní služby. Středisko zajišťuje individuální, rodinou a skupinovou psychoterapii, jednorázovou i dlouhodobou pomoc, systematickou péči, informace, konzultace. Základním principem přijetí do střediska a účinnosti výchovného a psychologického působení je svobodné rozhodnutí a souhlas klienta a rodičů nebo zákonných zástupců a ochota rodičů ke spolupráci.

Ambulantní oddělení nabízí jednorázovou i dlouhodobou pomoc klientům, jejich rodinám, případně výchovným, sociálním a jiným pracovníkům. Klientem ambulantního oddělení se může stát dítě nebo mladistvý zpravidla ve věku od 3 do 26 let. Ambulantní oddělení zajišťuje individuální a skupinovou péči o děti, psychologickou a speciálně pedagogickou diagnostiku, preventivně výchovné programy, preventivní kurzy a výcviky.

Preventivně výchovná péče je zajišťována také formou internátních služeb na základě žádosti zákonných zástupců. Pobyt je realizován ze svobodné vůle dětí a se souhlasem zákonných zástupců a trvá zpravidla 8 týdnů. Klientem internátního oddělení se může stát dítě nebo mladistvý zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně zletilá osoba do 19 let. V internátním oddělení nemůže být dítě v aktuálním psychotickém stavu, ani dítě vyžadující léčbu závislosti. Služby v internátním oddělení jsou poskytovány dítěti na základě doporučení ambulantního oddělení (Hadj Moussová, 2002, s. 28-29).

2.5.2.2 Diagnostický ústav

Diagnostický ústav je školské zařízení pro děti, u kterých se rozhoduje o dalším umístění do zařízení pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Pokud je vydáno předběžné opatření a soud během vymezené doby nerozhodne o nařízení ústavní nebo ochranné výchovy, jsou děti po nabytí právní moci rozsudku umístěny zpět domů nebo k příbuzným, jestliže jsou schopni se o ně dostatečně postarat. Možné je i svěření dětí do pěstounské péče. Po skončení osmitýdenního diagnostického pobytu jsou děti s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou rozmísťovány do různých typů školských zařízení dané sítě pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy. Jde o dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy.

Pobyt v diagnostickém ústavu má zajistit co nejkomplexnější poznání individuální problematiky a obtíží dítěte. Důležitá je spolupráce pedagogů, psychologů, psychiatrů, sexuologů, etopedů, sociální pracovníce. Zároveň probíhá komplexní sociální šetření situace v rodině.

Přijímány jsou děti plnící povinnou školní docházku s nařízenou ústavní výchovou, ochrannou výchovou nebo soudem vydaným předběžným opatřením o umístění. V menší míře jde o preventivní, tzv. dobrovolné pobyty na žádost rodičů. Diagnostický ústav také poskytuje na přechodnou dobu azylovou výchovnou péči dětem zadrženým na útěku.

Diagnostický ústav na základě výsledků diagnostických, vzdělávacích, terapeutických, výchovných a sociálních činností, které jsou součástí komplexního vyšetření, zpracovává komplexní diagnostickou zprávu s návrhem specifických výchovných a vzdělávacích potřeb (program rozvoje osobnosti). Pobyt dítěte v diagnostickém ústavu trvá zpravidla osm týdnů.

Dle Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů je základní organizační jednotkou v diagnostickém ústavu výchovná skupina, která má nejméně 4 a nejvíce 6 dětí. V diagnostickém ústavu jsou zřizovány nejméně tři výchovné skupiny pro účely komplexního vyšetření dětí.

Diagnostický ústav rovněž vede evidenci dětí umístěných v zařízeních ve svém územním obvodu a evidenci volných míst v těchto zařízeních.

Diagnostický ústav zajišťuje podle potřeby, nejméně však dvakrát v kalendářním roce, činnost odborného pracovníka diagnostického ústavu v zařízeních ve svém územním obvodu za účelem metodického vedení, koordinace a ověřování účelnosti postupu a výsledků výchovné péče.

2.5.2.3 Dětský domov

Dětský domov pečuje o děti podle jejich individuálních potřeb, plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Do dětského domova jsou umísťovány děti s nařízenou ústavní výchovou nebo předběžným opatřením, které nemají závažné poruchy chování. Děti se vzdělávají ve školách, které nejsou součástí dětského domova. Do dětského domova mohou být umísťovány děti ve věku zpravidla od 3 do nejvýše 18 let (prodloužení ústavní výchovy je možné), dále nezletilé matky spolu se svými dětmi (podrobnosti viz vyhláška č. 334/2003 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních).

Strukturu, denní režim, hospodaření se svěřenými prostředky má dětský domov přizpůsobit co nejvíce zvyklostem běžné rodiny. Dle Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů je v dětském domově základní

organizační jednotkou rodinná skupina dětí různého věku a pohlaví. V dětském domově je možné zřídit nejméně dvě, nejvíce šest rodinných skupin. Rodinná skupina má nejméně šest, nejvíce osm dětí, v závislosti na jejich mentální a zdravotní úrovni. Výjimky z tohoto počtu uděluje Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky. Sourozenci se vzhledem k žádoucímu udržení rodinných vazeb zpravidla zařazují do jedné skupiny (Jedlička a kol., 2004, s. 310).

Do dětských domovů jsou zařazovány děti jednak ze závažných sociálních důvodů (těžká nemoc rodičů nebo jejich úmrtí). To jsou většinou děti s normálním vývojem. Početnější skupinu tvoří děti, jejichž vývoj je nějakým způsobem narušený. Poruchy chování jsou často způsobeny nepodnětným rodinným prostředím, nedostatečnou a nevhodnou výchovou (Sochůrek, 2001, s. 39).

2.5.2.4 Dětský domov se školou

Dětský domov se školou zajišťuje výchovu a péči dětem a nezletilým matkám s jejich dětmi s nařízenou ústavní výchovou, které mají závažné poruchy chování nebo které pro svou přechodnou nebo trvalou duševní poruchu vyžadují výchovně léčebnou péči a dětem s uloženou ochrannou výchovou.

Do dětského domova se školou jsou umísťovány děti zpravidla od 6 let do ukončení povinné školní docházky. Součástí dětského domova je základní škola nebo základní škola praktická (Pipeková, 2006, s. 368-369).

Dle Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů je v dětském domově se školou základní organizační jednotkou rodinná skupina, která má nejméně 5 a nejvíce 8 dětí. V dětském domově se školou je možné zřídit nejméně dvě, nejvíce šest rodinných skupin.

2.5.2.5 Výchovný ústav

Výchovný ústav pečuje o děti starší 15 let se závažnými poruchami chování, u kterých byla nařízena ústavní výchova nebo uložena ochranná výchova. Výchovný ústav plní zejména úkoly výchovné, vzdělávací a sociální. Výchovné ústavy se zřizují odděleně pro děti s nařízenou ústavní výchovou, uloženou ochrannou výchovou, případně jako výchovný ústav nebo výchovná skupina pro děti, které vyžadují výchovně léčebnou péči a pro nezletilé matky s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou. Do výchovného ústavu může být umístěno i dítě mladší 15 let, které má uloženou

ochrannou výchovu a v jeho chování se projevují tak závažné poruchy, že nemůže být umístěno v dětském domově se školou. Výjimečně, v případech zvláště závažných poruch chování, lze do výchovného ústavu umístit i dítě s nařízenou ústavní výchovou starší 12 let (Jedlička a kol., 2004, s. 307).

Dle Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů je ve výchovném ústavu základní organizační jednotkou výchovná skupina, která má nejméně 5 a nejvíce 8 dětí. Ve výchovném ústavu je možné zřídit nejméně dvě a nejvíce šest výchovných skupin.

2.6 Osobnost vychovatele

Kvalita ústavní výchovy je z velké části ovlivněna kvalitou pedagogických pracovníků působících v těchto zařízeních.

Vychovatel v zařízení ústavní výchovy musí mít kromě osobnostních předpokladů také kvalitní speciálně pedagogické vzdělání. Hlavním úkolem vychovatele je dle Pávkové (2001, s. 148) vytvořit blízký vztah mezi ním a dítětem, tím zmírnit důsledky odloučení od rodiny. Vychovatel musí být důsledný, ale zároveň vlídný, musí mít pochopení pro individualitu dítěte, být empatický a mít schopnost projevovat citový vztah k dítěti, umět vytvořit pozitivní psychosociální klima. Zároveň musí umět jednat nejen s dětmi, ale i s dospělými, řešit poruchy komunikace. Vychovatel musí být odolný vůči náročným životním situacím.

Vágnerová (2000, s. 5-9) uvádí, že role vychovatele je emočně náročná. Vychovatel se musí umět vyrovnat s potřebami citově deprivovaných dětí z dysfunkčních rodin. Zároveň musí být odolný vůči silnému stresu, který je způsoben negativistickým a hostilním chováním dětí s poruchami chování. Každý vychovatel by si měl stanovovat pouze přiměřené výchovné cíle. Jestliže se mu je nepodaří splnit, nemusí to znamenat, že je špatným vychovatelem. Zároveň se musí naučit oddělovat pracovní problémy od osobního života a nepřenášet je do svého soukromí. Vychovatelé, kteří se nechají zcela pohltit svou prací a nenechají si čas na rodinu, odpočinek, zájmy a záliby, jsou ohroženi syndromem vyhoření a často musí povolání vychovatele opustit.

Dle Škoviery (2007, s. 109) je důležité posilovat společenský i profesionální status vychovatele. Vychovatel v institucích náhradní výchovy nenahrazuje rodiče. Jeho hlavní

funkcí je organizovat skupinový život tak, aby byly vyváženy společné i individuální zájmy dětí tak, aby se dokázaly vyrovnat s minulostí a najít východiska do budoucnosti.

2.7 Stručná historie ústavní a ochranné výchovy

Prameny o vývoji ústavní a ochranné výchovy jsou často nepřesné, protože se zprávy týkají dětí osiřelých i s poruchami chování.

Ústavní výchova byla v českých zemích nařizována podle rakouského občanského zákona z roku 1877 a 1885. Soud podle tohoto zákona mohl jen doporučit umístění dítěte nebo mladistvého do donucovací pracovny nebo do polepšovny. O přijetí rozhodovala příslušná komise zemského úřadu nebo ředitelství příslušného spolku, které daný ústav spravovaly. Organizace a podmínky pro přijímání chovanců do zařízení ústavní výchovy byly upraveny vládním usnesením č. 609/1919.

Pobyt chovanců v polepšovacích ústavech trval tak dlouho, dokud to vyžadoval jeho účel, nejdéle však do jejich dvaceti let. V případě potřeby mohl být pobyt prodloužen až do jednadvaceti let. Po dosažení této věkové hranice nesměl být nikdo v ústavu držen proti své vůli. Se souhlasem státní správy mohli být mladiství umístováni i v soukromých polepšovacích ústavech.

Podle trestní novely vydané v Uhrách v roce 1908 byly děti do dvanácti let věku z trestního stíhání vyloučeny. Plná trestní odpovědnost nastávala po dovršení osmnácti let věku. Pokud by pobyt dítěte v dosavadním prostředí znemožňoval jeho výchovu, zařídil školní úřad jeho přijetí do nejbližšího státního dětského domova. Nařídil tedy vlastně ústavní výchovu.

Nejdůležitějšími zákony v oblasti ochranné výchovy ve 30. letech minulého století byl zákon č. 102/1929 Sb., o nucených pracovních koloniích a zákon č. 48/1931 Sb., o trestním soudnictví nad mládeží, který uzákonil, že osoby do 14 let nebyly trestně odpovědné (Švancar, Burianová, 1988, s. 14-16).

2.8 Stručná historie dětských domovů

První předchůdci dnešních dětských domovů, sirotčince, nalezince a útulky, byly zřizovány na našem území už v 19. století. Zřizování ústavů pro děti vyžadující veřejnou péči nařizoval školní zákon z roku 1869. Většinu sirotčinců zakládala šlechta nebo církev, později také charitativní spolky. Počet útulků a sirotčinců byl stále nedostatečný. Proto

na přelomu 19. a 20. století podle předpisů o tzv. chudinské péči vznikala také zařízení zřizovaná a spravovaná obcemi.

Okresní péče o mládež od svého vzniku v roce 1908 až do svého zániku v roce 1948 postupně vytvořily síť okresních dětských domovů. Dětské domovy v tomto období byly většinou budovány jako malé ústavy rodinného typu pro 15-25 dětí, o které se starala matka-správkyně. Život v nich odpovídal situaci ve velké rodině. Prostředky na provoz byly získávány většinou různými dobročinnými akcemi a sbírkami, stát přispíval pouze minimálně. Dětské domovy v tomto období plnily funkci převážně zaopatřovací, sociální. Byly ve správě ministerstva sociální péče.

Po druhé světové válce byly Okresní péče o mládež a další dobrovolné spolky zrušeny, jejich úkoly převzaly v roce 1949 národní výbory. Dětské domovy se z charitativních sociálních institucí staly zařízeními výchovnými. Zákonem č. 31/1953 Sb. byly začleněny do školské soustavy. Dle Zákona č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon) byly zvláštní dětské domovy a zvláštní školy přejmenovány na zvláštní školy internátní.

Nová koncepce dětských domovů z roku 1970 umožnila změnu organizace těchto zařízení, zkvalitnění materiálních, sociálních i personálních podmínek výchovně vzdělávací práce.

Zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních obsahoval samostatnou část věnovanou školským zařízením pro výkon ústavní a ochranné výchovy. Tento zákon rozšířil povinnost dětských domovů pečovat o děti, jejichž situace vyžaduje institucionální zabezpečení, i v době jejich zletilosti, pokud se připravují na povolání. Také zákon č. 77/1978 Sb. o státní správě ve školství se zabýval oblastí ústavní a ochranné výchovy. Oba zákony byly novelizovány zákonem č. 31/1984 Sb., o soustavě základních a středních škol (školský zákon).

Vyhláška ministerstva školství č. 64/1981 Sb., o školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy a ochranné výchovy změnila pojmenování osob s nařízenou ústavní výchovou nebo uloženou ochrannou výchovou z dosud užívaného pojmenování chovanec nově na termín svěřenec (Švancar, Burianová, 1988, s. 161-165).

3 Praktická část

3.1 Cíl praktické části

Cílem praktické části bylo charakterizovat výchovné působení na děti v dětském domově před rokem 1989 a po roce 1989. Dalším cílem bylo charakterizovat prostředí Dětského domova a Školní jídelny Zruč nad Sázavou.

3.1.1 Stanovení předpokladů průzkumu

Při stanovení předpokladů průzkumu jsem vycházela z informací získaných prostudováním odborné literatury. Čerpala jsem také ze svých dlouholetých zkušeností vychovatelky v dětském domově a postřehů svých kolegů. Na tomto základě byly stanoveny následující předpoklady.

Předpoklad č. 1

Lze předpokládat, že přípravu dětí v dětském domově na budoucí samostatný život po roce 1989 označí alespoň 50 % osob ze zkoumaného vzorku jako lepší (ověřováno pomocí dotazníku – inventáře položkou číslo 13). Předpoklad byl znázorněn za pomoci grafu a tabulky a slovně popsán na stranách 47-48.

Předpoklad č. 2

Lze předpokládat, že možnosti začlenění dětí mimo dětský domov po roce 1989 označí alespoň 80 % respondentů jako lepší (ověřováno pomocí dotazníku položkou číslo 15). Předpoklad byl znázorněn za pomoci grafu a tabulky a slovně popsán na straně 50-51.

Předpoklad č. 3

Lze předpokládat, že vzdělanostní úroveň vychovatelů v dětském domově po roce 1989 označí více než 80 % respondentů jako vyšší (ověřováno pomocí dotazníku položkou číslo 22). Předpoklad byl znázorněn za pomoci grafu a tabulky a slovně popsán na straně 58.

Předpoklad č. 4

Lze předpokládat, že materiální vybavení dětského domova po roce 1989 (respektive 2002) označí více než 70 % respondentů jako lepší (ověřováno pomocí dotazníku položkou číslo 23). Předpoklad byl znázorněn za pomoci grafu a tabulky a slovně popsán na stranách 59-60.

3.2 Použité metody

Průzkum byl uskutečněn pomocí nestandardizovaného dotazníku s uzavřenými položkami, tzv. inventáře. Vzorový dotazník byl umístěn v příloze číslo 1. Cílem dotazníku bylo zjistit změny výchovného působení na děti v dětských domovech po roce 1989.

Dotazník se skládal z 26 položek, které respondent hodnotil jednou ze čtyř (většinou) možných variant – lepší (větší), horší (menší), stejný, nemohu posoudit. Úvodní část dotazníku byla doplněna o položky týkající se pohlaví, věku, vzdělání, délky praxe a pracovní funkce respondenta.

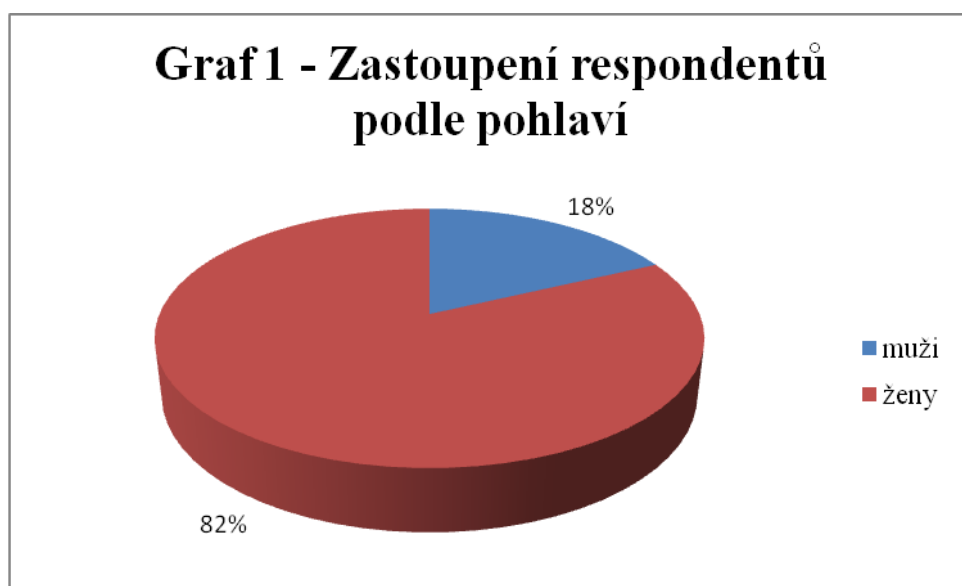
Distribučováno bylo 50 dotazníků. Zpět se vrátilo 40 dotazníků, což představovalo 80% návratnost. Šest dotazníků bylo vyplněno pouze částečně, proto nemohly být využity k dalšímu zpracování. Deset dotazníků, což činilo 20 %, se zpět nevrátilo.

Řádně vyplněných ve všech položkách bylo 34 dotazníků, což činilo 68 % ze všech distribuovaných dotazníků. Těchto 34 dotazníků bylo použito k dalšímu zpracování.

Ke zpracování získaných údajů byly použity smíšené metody (kvantitativní a kvalitativní). Tím bylo možné využít předností obou metod. Získané údaje byly zpracovány do grafů a tabulek a poté slovně popsány.

3.3 Popis zkoumaného vzorku a průběh průzkumu

Průzkum probíhal v říjnu a listopadu roku 2009 v pěti dětských domovech ve Středočeském a Libereckém kraji. Osloveno bylo 50 pedagogických pracovníků. Vlastního průzkumu se zúčastnilo 40 dotazovaných. K dalšímu zpracování mohly být použity dotazníky vyplněné 34 respondenty. Zbývající dotazníky nebyly vyplněny ve všech položkách.

Tabulka 1 – Zastoupení respondentů podle pohlaví

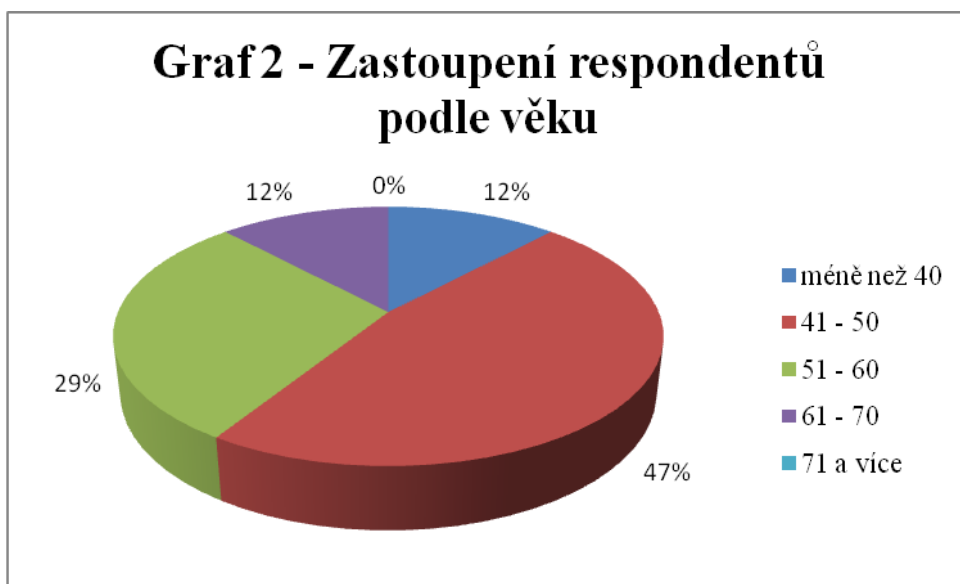
Pohlaví	
muži	ženy
6	28
18 %	82 %

Graf a tabulka číslo 1 zobrazují zastoupení respondentů podle pohlaví.

Ve zkoumaném vzorku převažovaly ženy, zúčastnilo se jich 28, což bylo 82 % z celkového počtu respondentů. Muži měli ve zkoumaném vzorku 6 zástupců, což bylo 18 % ze všech dotazovaných.

Tento poměr mužů a žen ve zkoumaném vzorku přibližně odpovídá poměru mužů a žen v českém školském systému. Většinu pedagogických pracovníků českého školství v současné době tvoří ženy. V dětských domovech pracuje dle Statistické ročenky školství

2004/2005 více než 80 % žen. V dětských domovech se školou je poměr mužů a žen téměř vyrovnaný. Ve výchovných ústavech tvoří ženy pouze 36 % vychovatelů.

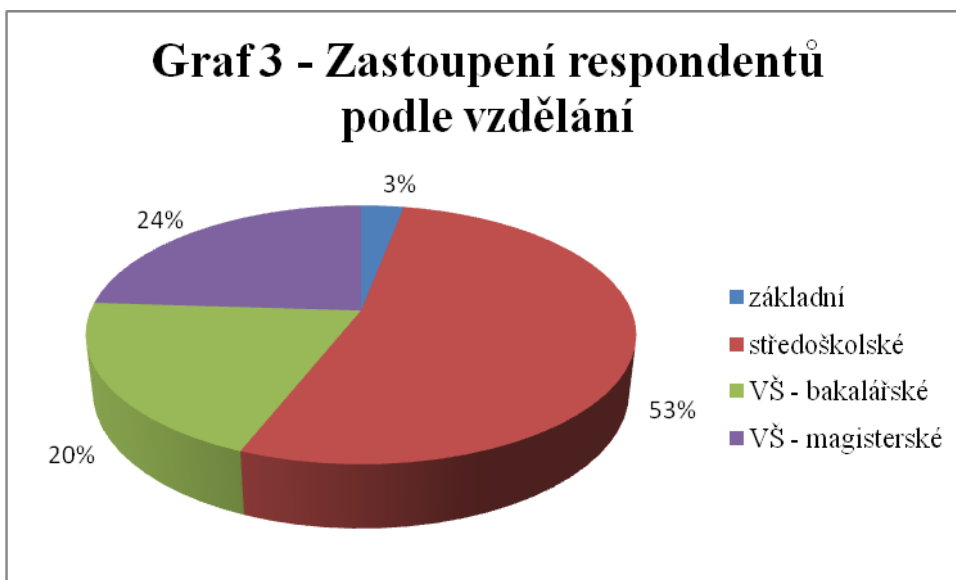
Tabulka 2 – Zastoupení respondentů podle věku

Věk				
méně než 40	41 - 50	51 - 60	61 - 70	71 a více
4	16	10	4	0
12 %	47 %	29 %	12 %	0 %

Graf a tabulka číslo 2 znázorňují zastoupení respondentů podle věku.

Ve vybraném vzorku byla nejvíce zastoupena věková kategorie 41-50 let. Do tohoto věkového rozpětí spadalo 16 osob, což bylo 47 % všech respondentů. Věková kategorie 51-60 let byla zastoupena 10 osobami, což bylo 29 % respondentů z vybraného vzorku. Věkové kategorie 61-70 let a méně než 40 let byly shodně zastoupeny 4 osobami, což bylo po 12 % respondentů ze zkoumaného vzorku. Nikdo z vybraného vzorku nebyl ve věku 71 let a více.

Ve vybraném vzorku se nacházeli lidé spíše středních a starších věkových kategorií. Osobám mladší věkové kategorie (do 30 let) nebyly dotazníky záměrně distribuovány. Bylo to dáno souborem otázek v dotazníku, kdy otázky byly směřovány do období před 20 lety. Z tohoto důvodu dotazník vyplňovali respondenti spíše středního a staršího věku.

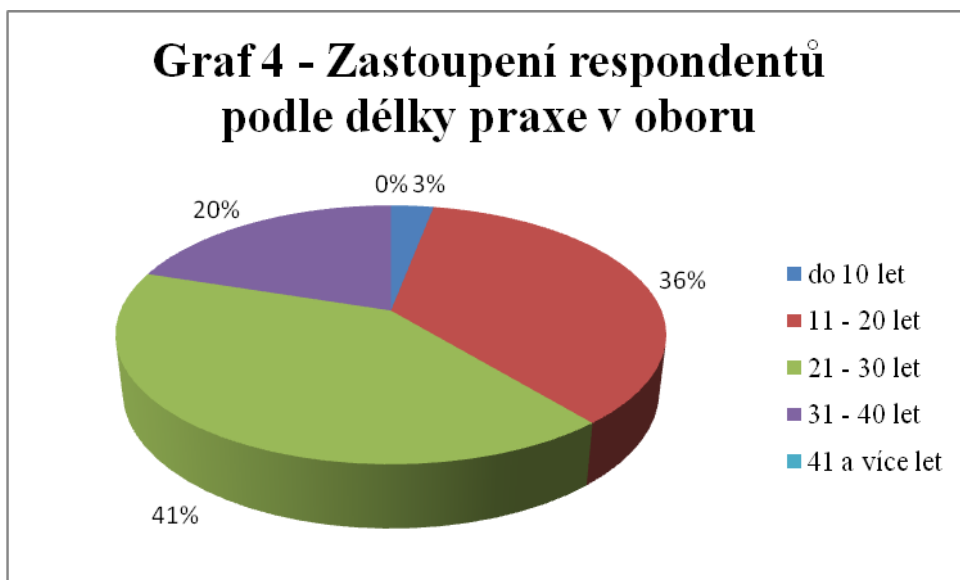

Tabulka 3 – Zastoupení respondentů podle vzdělání

Vzdělání			
základní	středoškolské	VŠ - bakalářské	VŠ - magisterské
3	18	7	8
3 %	53 %	20 %	24 %

Graf a tabulka číslo 3 znázorňují zastoupení respondentů podle vzdělání.

Ve zkoumaném vzorku 34 pedagogických pracovníků mělo 18 osob středoškolské vzdělání zakončené maturitou, což představovalo 53 % z celkového počtu dotázaných. Magisterské vzdělání mělo 8 respondentů, což bylo 24 % z celkového počtu dotázaných. Bakalářského vzdělání dosáhlo 7 dotázaných, což bylo 20 % ze všech respondentů. Základní vzdělání měla 1 osoba, což činilo 3 % ze zkoumaného vzorku.

Tabulka 4 – Zastoupení respondentů podle délky praxe v oboru

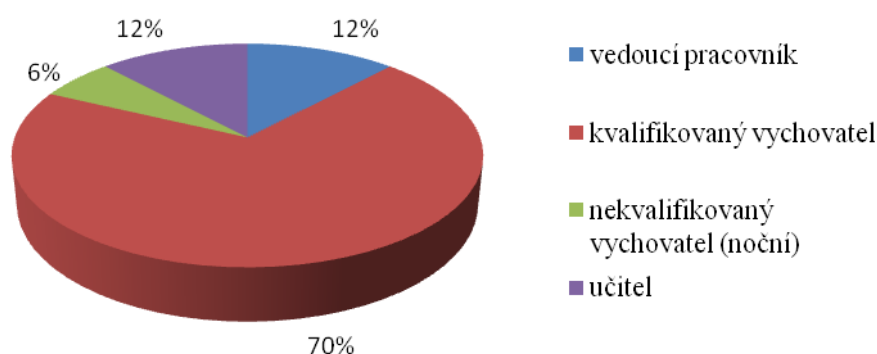
Praxe v oboru				
do 10 let	11 - 20 let	21 - 30 let	31 - 40 let	41 a více let
1	12	14	7	0
3 %	36 %	41 %	20 %	0 %

Graf a tabulka číslo 4 znázorňují zastoupení respondentů podle délky praxe v oboru, tím je myšleno ve školství.

Do první skupiny zahrnující osoby s praxí do 10 let se zařadil 1 respondent, což činilo 3 % z celkového počtu dotázaných. Do druhé skupiny s praxí v délce 11-20 let patřilo 12 dotázaných, což bylo 36 % z vybraného vzorku. Praxi v délce 21-30 let mělo 14 dotázaných, což představovalo 41 % z celkového počtu respondentů. Praxi dlouhou 31 až 40 let mělo 7 osob, což bylo 20 % ze všech respondentů. Praxi delší než 41 let neměl nikdo z dotázaných.

Je důležité poznamenat, že délka praxe ve školství není vždy přímo úměrná věku respondenta. Některé osoby už v současné době ve školství nepracují, některé jsou v penzi.

Graf 5 - Zastoupení respondentů podle funkce

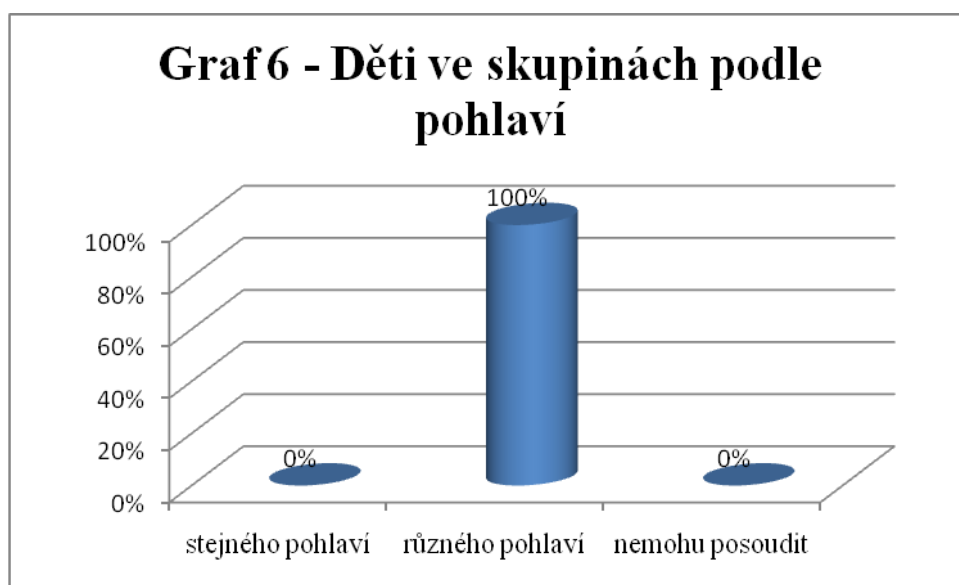
Tabulka 5 – Zastoupení respondentů podle funkce

Funkce			
vedoucí pracovník	kvalifikovaný vychovatel	nekvalifikovaný vychovatel	Učitel
4	24	2	4
12 %	70 %	6 %	12 %

Graf a tabulka číslo 5 znázorňují zastoupení respondentů podle vykonávané funkce.

Z vybraného vzorku 34 lidí byly 4 osoby ve funkci vedoucího pracovníka (ředitel, zástupce ředitele, vedoucí vychovatel), což činilo 12 % všech respondentů. Největší počet osob z vybraného vzorku tvořili kvalifikovaní vychovatelé. Bylo jich 24, což činilo 70 % ze všech respondentů. Nekvalifikovaní vychovatelé (většinou pracovali jako noční služba) byli 2, což tvořilo 6 % z vybraného vzorku. Průzkumu se zúčastnili také 4 učitelé, což bylo 12 % ze všech respondentů. (Před schválením Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů byly některé nynější dětské domovy zvláštními školami internátními. Jejich součástí byla škola. Proto mezi zaměstnance zařízení patřili kromě vychovatelů také učitelé.)

3.4 Získaná data a jejich interpretace

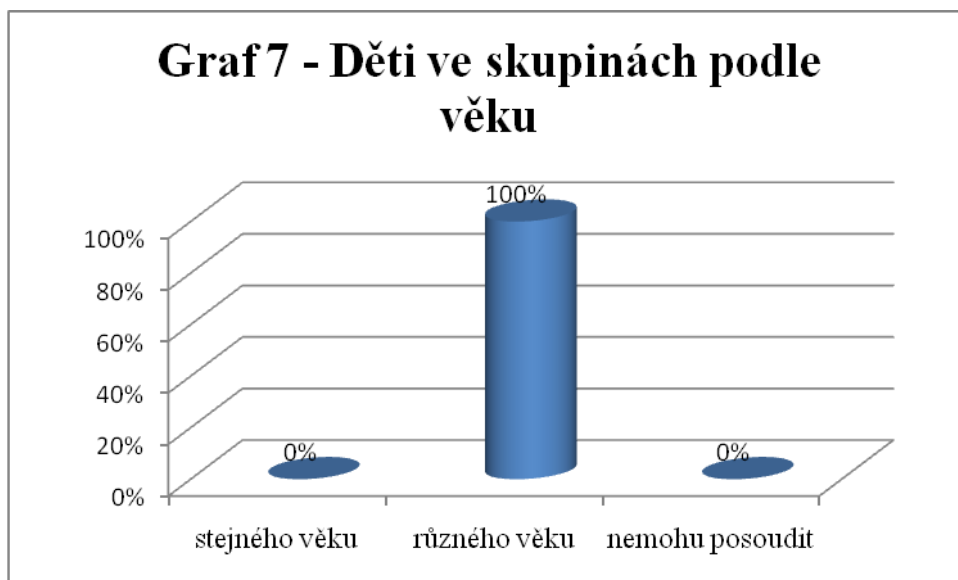
Tabulka 6 – Děti ve skupinách podle pohlaví

stejného pohlaví	různého pohlaví	nemohu posoudit
0	34	0
0 %	100 %	0 %

Graf a tabulka číslo 6 znázorňují rozdělení dětí do skupin v dětském domově po roce 1989 podle pohlaví.

Všech 34 respondentů, což činilo 100 % ze zkoumaného vzorku, shodně odpovědělo, že v dětském domově po roce 1989 byly ve skupinách děti různého pohlaví.

Dle Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů je v dětském domově základní organizační jednotkou rodinná skupina dětí různého věku a pohlaví.

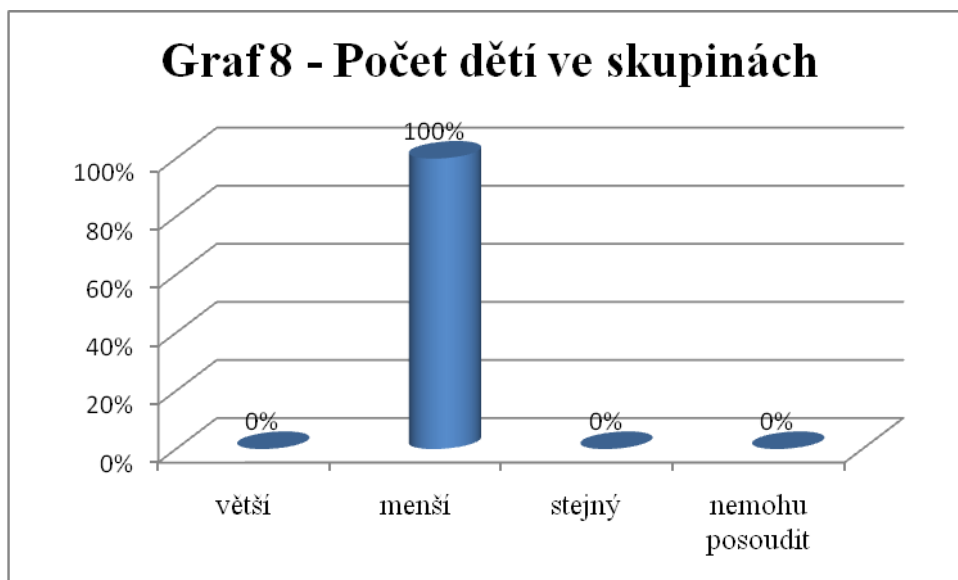
Tabulka 7 – Děti ve skupinách podle věku

stejného věku	různého věku	nemohu posoudit
0	34	0
0 %	100 %	0 %

Graf a tabulka číslo 7 zobrazují rozdělení dětí do skupin v dětském domově po roce 1989 podle věku.

Všech 34 respondentů, což představovalo 100 % z vybraného vzorku, uvedlo, že v dětském domově po roce 1989 byly ve skupinách děti různého věku.

Dle Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů je v dětském domově základní organizační jednotkou rodinná skupina dětí různého věku (nejčastěji od 3 do 18 let, v případě nezletilých matek se svými dětmi od 0 do 18 let, případně až do ukončení přípravy na povolání, nejdéle do 26 let) a pohlaví.

Tabulka 8 – Počet dětí ve skupinách

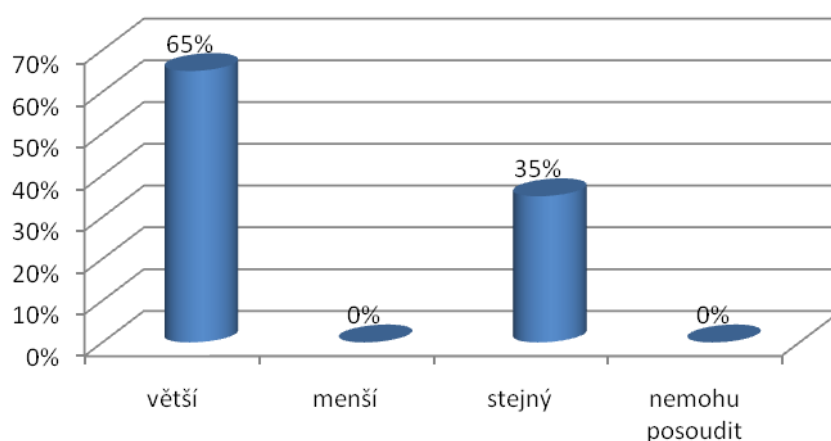
Větší	menší	stejný	nemohu posoudit
0	34	0	0
0 %	100 %	0 %	0 %

Graf a tabulka číslo 8 znázorňují počet dětí ve skupinách v dětském domově po roce 1989.

Všech 34 respondentů, což činilo 100 % vybraného vzorku, uvedlo, že počet dětí ve skupinách v dětském domově byl po roce 1989 menší.

Počet dětí v rodinných skupinách dětského domova byl upraven Zákonem č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů. Dle § 4 tohoto zákona tvoří rodinnou skupinu v dětském domově nejméně 6 a nejvíce 8 dětí různého věku a pohlaví.

Graf 9 - Počet dětí v základní škole

Tabulka 9 – Počet dětí v základní škole

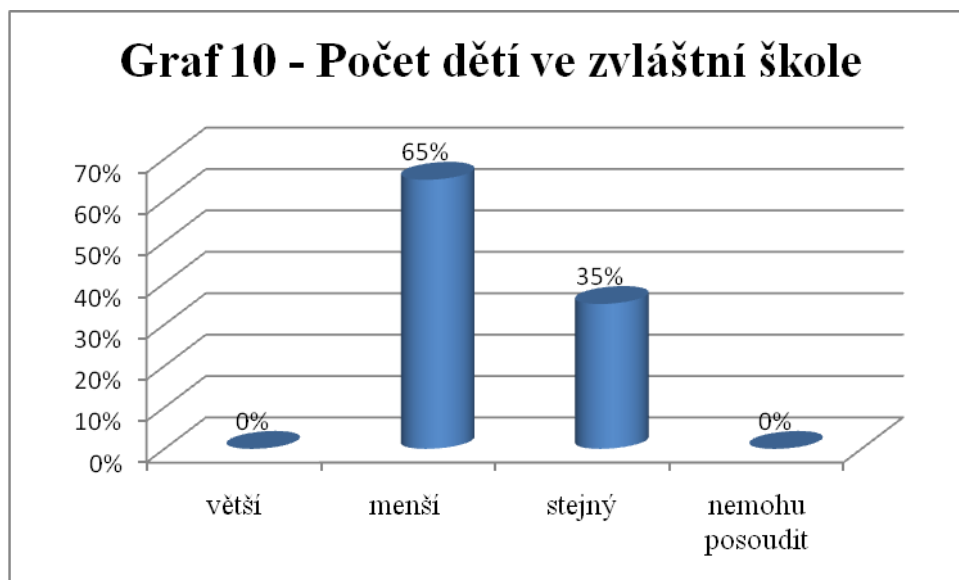
Větší	menší	stejný	nemohu posoudit
22	0	12	0
65 %	0 %	35 %	0 %

Graf a tabulka číslo 9 znázorňují počet dětí z dětských domovů po roce 1989 v základní škole.

Z vybraného vzorku 34 osob uvedlo 22 respondentů, což činilo 65 % všech dotázaných, že v současné době se učí v základní škole větší počet dětí z dětského domova než před rokem 1989. 12 osob, což představovalo 35 % z celkového počtu respondentů, uvedlo, že počet dětí z dětského domova v základní škole byl stejný po roce 1989 jako před rokem 1989. Žádný respondent neuvedl, že byl počet dětí z dětského domova v základní škole po roce 1989 nižší ani nezvolil variantu „nemohu posoudit“.

Zvýšení počtu dětí z dětského domova v základní škole po roce 1989, respektive 2002, bylo způsobeno mimo jiné tím, že před rokem 1989, respektive 2002, byly některé současné dětské domovy zvláštními školami internátními. Proto téměř všichni zde umístění žáci navštěvovali zvláštní školu, která byla součástí zařízení.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů transformoval zvláštní školy internátní na dětské domovy a dětské domovy se školou. Z tohoto důvodu bylo do dětských domovů umísťováno více dětí navštěvujících základní školu.

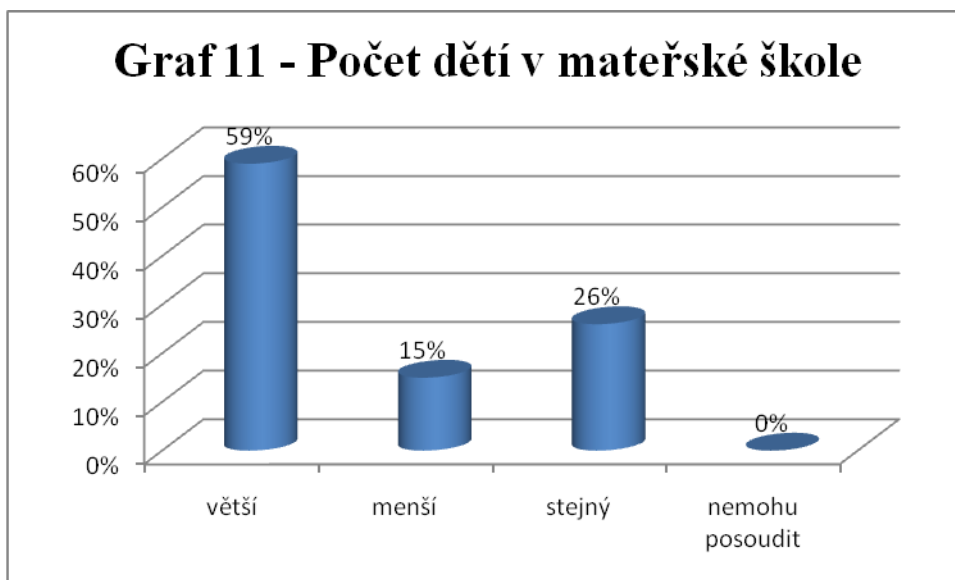
Tabulka 10 – Počet dětí ve zvláštní škole

Větší	menší	stejný	nemohu posoudit
0	22	12	0
0 %	65 %	35 %	0 %

Graf a tabulka číslo 10 znázorňují počet dětí z dětských domovů ve zvláštní škole po roce 1989.

Z vybraného vzorku 34 osob uvedlo 22 respondentů, což tvořilo 65 % všech dotázaných, že počet dětí z dětského domova ve zvláštní škole byl po roce 1989 menší. 12 respondentů, což bylo 35 % z vybraného vzorku, uvedlo, že počet dětí z dětského domova ve zvláštní škole zůstal po roce 1989 stejný. Žádný respondent neuvedl, že se počet dětí z dětského domova ve zvláštní škole po roce 1989 zvýšil nebo nemůže tuto situaci posoudit.

Záměrně neužívám nynější název základní škola praktická (dle Vyhlášky č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných, která nabyla účinnosti dnem 17. února 2005), ponechávám zde dřívější označení zvláštní škola. Důvodem je jednak to, že se v době před rokem 1989 používal název zvláštní škola, jednak před nabytím účinnosti Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů byla část nynějších dětských domovů zvláštními školami internátními. Po jejich transformaci na dětské domovy se změnilo složení dětí, tím se zvýšil počet dětí navštěvujících základní školu.

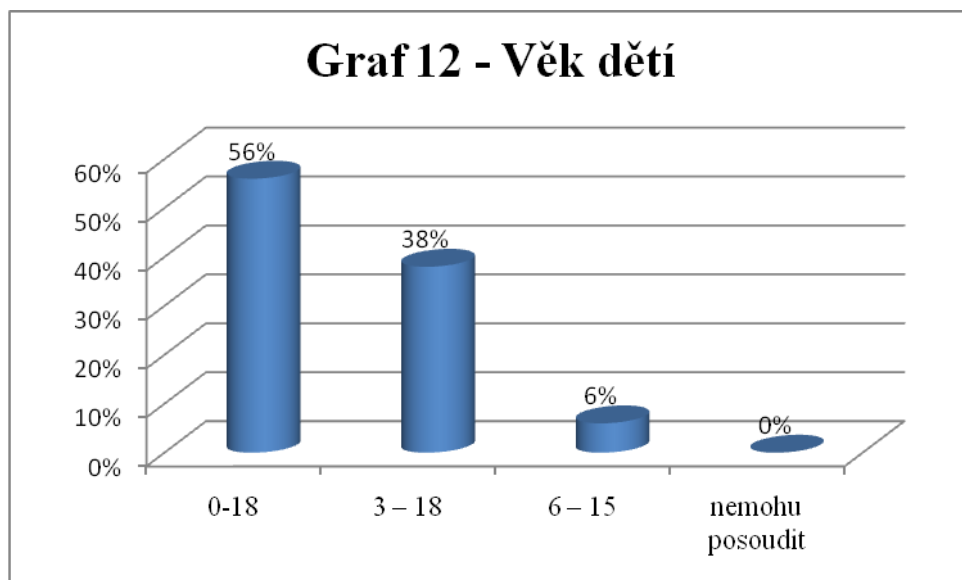
Tabulka 11 – Počet dětí v mateřské škole

větší	menší	stejný	nemohu posoudit
20	5	9	0
59 %	15 %	26 %	0 %

Graf a tabulka číslo 11 znázorňují počet dětí z dětského domova v mateřské škole po roce 1989.

Z celkového počtu 34 respondentů označilo 20 osob, což činilo 59 % ze zkoumaného vzorku, že počet dětí navštěvující mateřskou školu byl po roce 1989 větší. 5 respondentů, což představovalo 15 % z vybraného vzorku, odpovědělo, že počet dětí z dětského domova v mateřské škole se po roce 1989 snížil. 9 dotázaných, což činilo 26 % všech respondentů, odpovědělo, že počet dětí v mateřské škole se po roce 1989 nezměnil. Žádný respondent nezvolil možnost „nemohu posoudit“.

Výsledky této položky dotazníku odpovídají současné situaci v dětských domovech. Před nabytím účinnosti Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů byla část nynějších dětských domovů zvláštními školami internátními, ve kterých byly umístěovány děti většinou až od 6 let věku. Po jejich transformaci na dětské domovy zde žijí děti od 3 let nebo i mladší (nezletilé matky se svými dětmi). Z tohoto důvodu došlo v těchto zařízeních k nárůstu počtu dětí navštěvujících mateřskou školu. V dětských domovech, které fungovaly už před rokem 1989, respektive 2002, zůstal počet dětí navštěvujících mateřskou školu stejný nebo se snížil. Je to dáno aktuálním věkovým složením dětí.

Tabulka 12 – Věk dětí

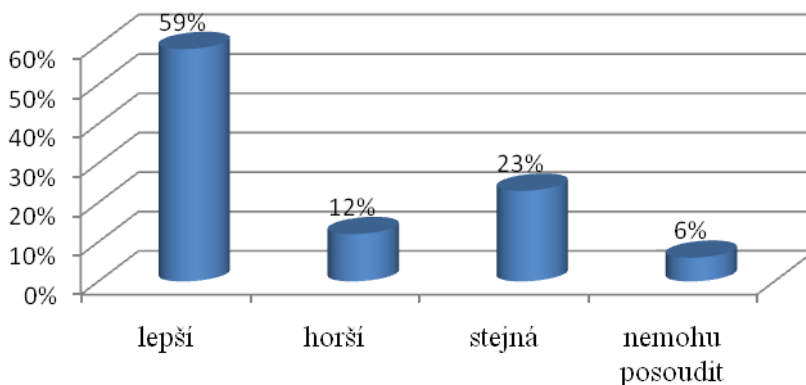
0 - 18	3 – 18	6 – 15	nemohu posoudit
19	13	2	0
56 %	38 %	6 %	0 %

Graf a tabulka číslo 12 znázorňují věkové rozpětí dětí v dětském domově po roce 1989.

Z celkového počtu 34 respondentů odpovědělo 19 osob, což bylo 56 % z vybraného vzorku, že se věkové rozpětí dětí v dětském domově po roce 1989 pohybuje od 0 do 18 let. 13 osob, což činilo 38 % z vybraného vzorku, odpovědělo, že se věk dětí pohybuje mezi 3 a 18 roky. 2 dotázaní, což představovalo 6 % ze všech respondentů, označili věkové rozpětí dětí v dětském domově po roce 1989 mezi 6 až 15 roky. Žádný respondent nezvolil možnost „nemohu posoudit“.

Dle § 1 Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů poskytují dětské domovy náhradní výchovnou péči dětem zpravidla ve věku od 3 do 18 let. Jsou-li umístěny v dětském domově nezletilé matky se svými dětmi (dle § 12 tohoto zákona), potom se věkové rozpětí dětí pohybuje nejčastěji mezi 0 až 18 lety. Věkové rozpětí dětí 6 až 15 let odpovídá spíše dětskému domovu se školou (§ 13 zákona 109/2002 Sb.).

**Graf 13 - Příprava dětí v DD
na budoucí život**

Tabulka 13 – Příprava dětí v dětském domově na budoucí život

lepší	horší	stejná	nemohu posoudit
20	4	8	2
59 %	12 %	23 %	6 %

Graf a tabulka číslo 13 znázorňují přípravu dětí v dětském domově po roce 1989 na budoucí samostatný život.

Předpoklad č. 1

Lze předpokládat, že přípravu dětí v dětském domově na budoucí samostatný život po roce 1989 označí alespoň 50 % osob ze zkoumaného vzorku jako lepší.

Z vybrané skupiny 34 osob odpovědělo 20 respondentů, což činilo 59 %, že příprava dětí v dětském domově na budoucí život byla po roce 1989 lepší. 4 respondenti, což představovalo 12 % z vybraného vzorku, odpověděli, že příprava dětí na budoucí život byla po roce 1989 horší. 8 osob ze zkoumaného vzorku, což činilo 23 %, označilo přípravu dětí v dětském domově na budoucí život za stejnou. 2 respondenti, což bylo 6 % ze zkoumaného vzorku, označili variantu „nemohu posoudit“.

Ve Zvláštní škole internátní v Hodkově děti pravidelně pomáhaly ve všech provozech internátu. Učily se tak poznávat různé domácí, údržbářské a zahradnické práce. Pomáhaly v prádelně, žehlárně, švadleně při opravě prádla, v kuchyni, v kotelně i na zahradě. Starší chlapci naváželi koks do kotelný, odváželi popel, každé ráno do kuchyně dovezli od brány zámku bedny s mlékem, večer je prázdné opět před bránu zámku nachystali pro mlékaře.

V rámci pracovní výchovy chlapci opravovali bedny na zeleninu, lakovali železná vrata a plot kolem areálu zámku, opravovali a natírali zahradní lavičky.

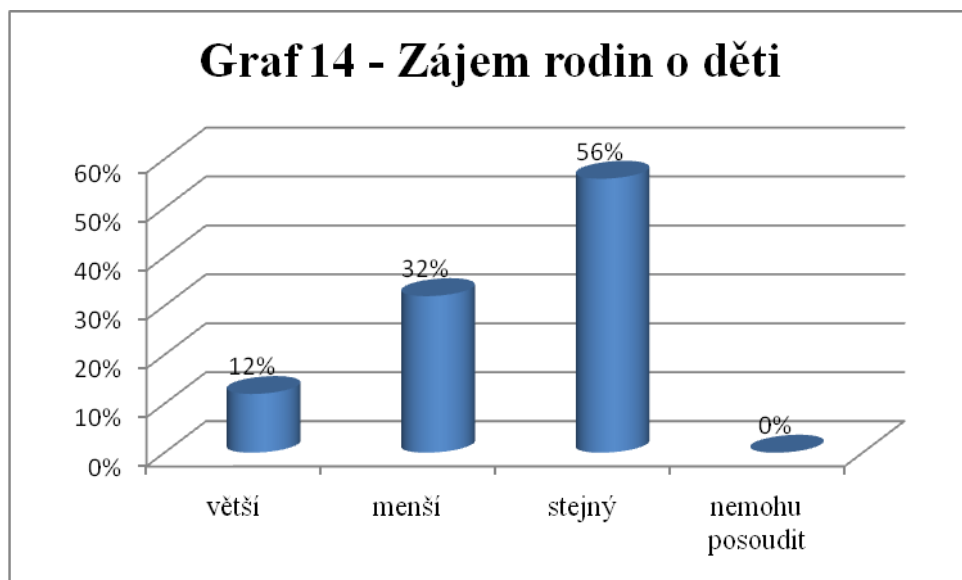
Hodně práce děti udělaly v rozlehlém zámeckém parku. Pomáhaly při podzimním hrabání listů i dalších pracích. V zelinářské zahradě pomáhaly s pletím a zaléváním skleníků, okopáváním záhonů i se sklizní ovoce a zeleniny. Všechny výpěstky pomáhaly zpracovat v kuchyni.

V Zvláštní škole internátní Zbraslavice se děti zapojovaly do pomocných prací v internátě mnohem méně. Z hygienických důvodů nemohly starší dívky vypomáhat kuchařkám v kuchyni. Ubyla i práce pro chlapce. Ti pomáhali údržbářům pouze s drobnými opravami.

V dětském domově ve Zruči nad Sázavou se děti připravují na budoucí samostatný život mnohem systematictěji. Děti si samy udržují pořádek na pokojích i ve společných prostorách rodinné skupiny. Samy vytírají podlahu, luxují, utírají prach. Za pomoci vychovatelů se učí prát a žehlit veškeré svoje oblečení i ložní povlečení, nakupovat potraviny na celodenní nedělní vaření, nakupovat svoje oblečení a obuv, školní pomůcky, hygienické potřeby. Každou neděli si děti vaří pod dohledem vychovatelů celodenní jídlo.

Učni starší 18 let si mohou vyzkoušet samostatný život v tzv. startovacím bytě, který se nachází mimo budovu dětského domova.

Předpoklad č. 1 se potvrdil.

Tabulka 14 – Zájem rodin o děti

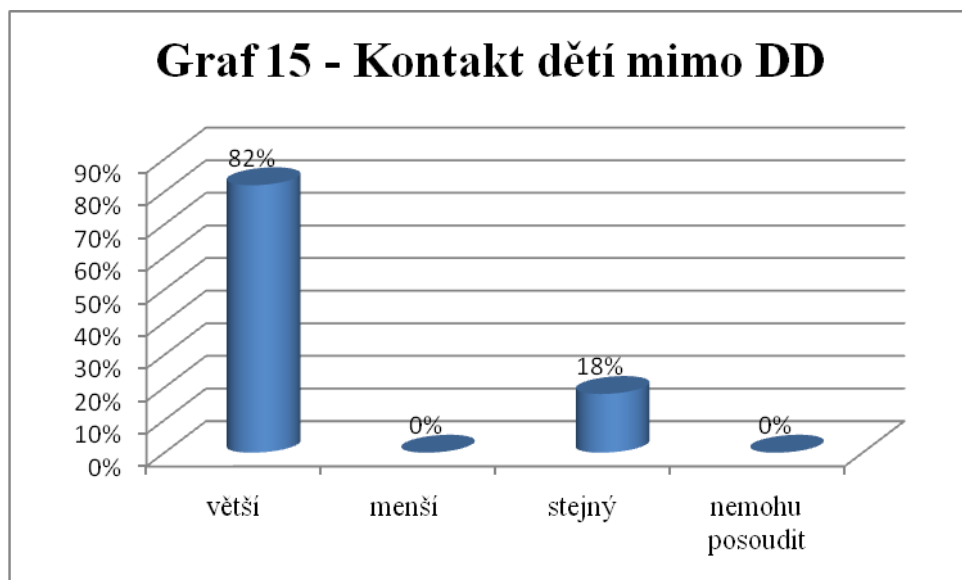
větší	menší	stejný	nemohu posoudit
4	11	19	0
12 %	32 %	56 %	0 %

Graf a tabulka číslo 14 znázorňují zájem rodin po roce 1989 o své děti umístěné v dětském domově.

Většina respondentů, to je 19 osob, což představovalo 56 % ze zkoumaného vzorku, odpověděla, že zájem rodinných příslušníků o své děti v dětském domově zůstal stejný jako před rokem 1989. 11 dotázaných, což činilo 32 % ze všech respondentů, odpovědělo, že zájem rodin o své děti byl po roce 1989 menší. Pouze 4 respondenti, což představovalo 12 % z vybraného vzorku, odpověděli, že zájem rodin o své děti byl po roce 1989 větší. Nikdo z respondentů neoznačil možnost „nemohu posoudit“.

Zájem rodin o své děti zůstal průměrně na stejné úrovni jako před rokem 1989. Stále existují někteří rodiče, kteří neudržují s dětmi žádný kontakt. Další skupinu tvoří rodiče, kteří čekají, až jim děti napíší a zatelefonují, sami děti nekontaktují. Nejméně početnou skupinu zastupují rodiče, kteří svým dětem pravidelně telefonují a berou si je na prázdniny či víkendy k sobě domů.

Děti v Dětském domově Zruč nad Sázavou se mohou s rodiči kontaktovat písemně i telefonicky neomezeně, na náklady dětského domova 1x týdně, v případě nutnosti i častěji. Osoby odpovědné za výchovu mohou navštívit své dítě kdykoliv po dohodě s ředitelem a vychovatelem.

Tabulka 15 – Kontakt dětí mimo dětský domov

větší	menší	stejný	nemohu posoudit
28	0	6	0
82 %	0 %	18 %	0 %

Graf a tabulka číslo 15 zobrazují možnost dětí z dětského domova po roce 1989 navazovat a udržovat kontakty s dětmi a dospělými mimo dětský domov.

Předpoklad č. 2

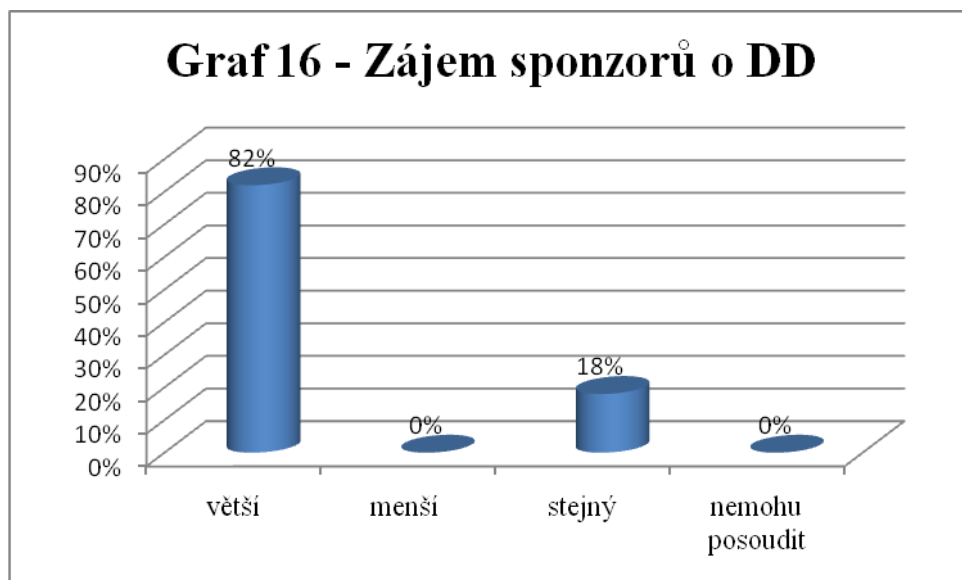
Lze předpokládat, že možnosti začlenění dětí mimo dětský domov po roce 1989 označí alespoň 80% respondentů jako lepší.

Z celkového počtu 34 respondentů odpovědělo 28 osob, což představovalo 82 %, že děti z dětského domova měly po roce 1989 větší možnost navazovat kontakty mimo dětský domov. 6 respondentů, což bylo 18 % z vybraného vzorku, se domnívalo, že možnost navazovat kontakty mimo dětský domov zůstala stejná jako před rokem 1989. Nikdo ze zkoumaného vzorku se nedomníval, že se po roce 1989 snížila možnost dětí z dětského domova navazovat a udržovat kontakty s okolním prostředím. Žádný dotázaný nezvolil možnost „nemohu posoudit“.

Děti z dětského domova navazují a udržují kontakty nejen se svými spolužáky, kdy mají možnost se vzájemně navštěvovat, seznamovat se se životem v rodině spolužáků a v dětském domově. Děti mají možnost navázat kontakty s místními dětmi také v rámci různých zájmových kroužků pořádaných základní uměleckou školou, tělovýchovnou jednotou, základní školou a dalšími organizacemi. Děti z dětského domova se s místními dětmi setkávají, hrají si a sportují na hřištích, v tělocvičně. Předškolní děti navázaly hezký

vztah se svými učitelkami z mateřské školy. Mnohé z nich si berou děti z dětského domova na víkend k sobě domů.

Předpoklad č. 2 se potvrdil.

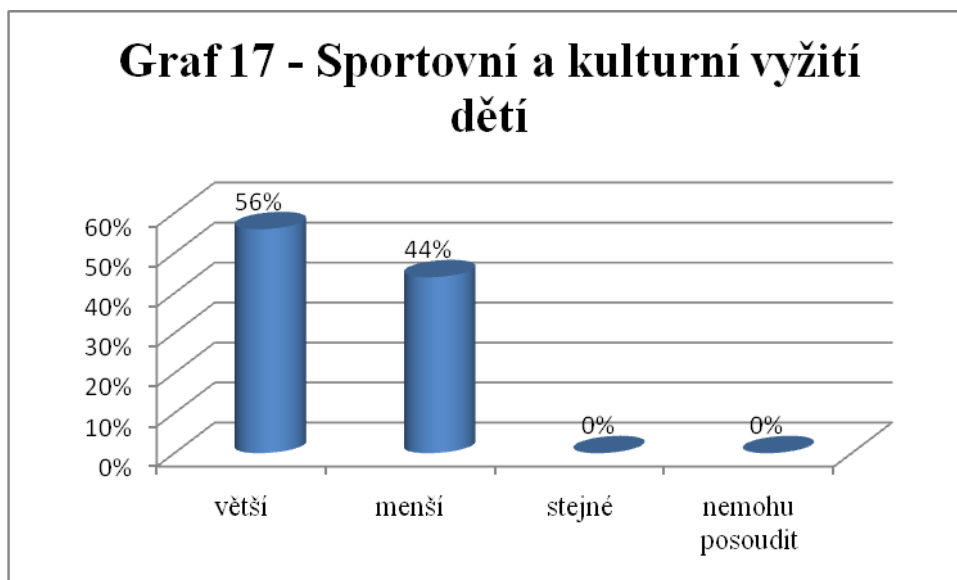
Tabulka 16 – Zájem sponzorů o dětský domov

větší	menší	stejný	nemohu posoudit
28	0	6	0
82 %	0 %	18 %	0 %

Graf a tabulka číslo 16 zobrazují zájem sponzorů o dětský domov po roce 1989.

28 dotázaných, což činilo 82 % ze všech respondentů, uvedlo, že zájem sponzorů o dětský domov byl po roce 1989 větší. 6 respondentů, což představovalo 18 % z vybraného vzorku, odpovědělo, že zájem sponzorů o dětské domovy zůstal stejný jako před rokem 1989. Žádný respondent neuvedl, že po roce 1989 byl zájem sponzorů menší ani nezvolil možnost „nemohu posoudit“.

Po roce 1989 s rozvojem soukromé podnikatelské činnosti vzrostl velmi významně počet sponzorů nejen dětských domovů. Díky sponzorským darům se výrazně zlepšilo materiální vybavení dětských domovů. Děti dostaly nové sportovní vybavení (míče, lyže, cyklistická kola, helmy, stoly na stolní tenis), stany, spací pytle, oblečení, hračky. Sponzoři často dětem hradili náklady na různé výlety, divadelní představení. Za pomoci sponzorských darů bylo na zahradě dětského domova ve Zruči nad Sázavou vybudováno hřiště s umělým povrchem, bazén, altán. Díky sponzorům má tento dětský domov nové auto Ford Transit, které je často využíváno k různým výletům dětí, k dopravě dětí na různé soutěže, do divadla a kina, na letní tábory, k lékaři.

Tabulka 17 – Sportovní a kulturní vyžití dětí

větší	menší	stejně	nemohu posoudit
19	15	0	0
56 %	44 %	0 %	0 %

Graf a tabulka číslo 17 znázorňují možnosti sportovního a kulturního vyžití dětí z dětského domova po roce 1989.

Z celkového počtu 34 respondentů odpovědělo 19 dotázaných, což bylo 56 % ze zkoumaného vzorku, že možnosti sportovního a kulturního vyžití dětí z dětského domova jsou po roce 1989 větší. 15 dotázaných, což představovalo 44 % ze všech respondentů, označilo možnosti sportovního a kulturního vyžití dětí z dětského domova po roce 1989 jako menší. Nikdo neoznačil tyto možnosti jako stejné, ani nezvolil možnost „nemohu posoudit“.

Sportovní vyžití dětí z dětského domova bylo vždy na dobré úrovni. Téměř každý den byla do týdenního plánu zařazována nějaká sportovní, tělesná nebo jiná pohybová aktivita. Děti vždy rády sportovaly, hrály různé míčové a pohybové hry. Možnosti sportovního vyžití dětí z dětského domova se zvětšily po roce 1989 zároveň s počtem sportovních kroužků, sportovních hřišť, se zlepšením sportovního vybavení dětských domovů.

Možnosti kulturního vyžití dětí z dětského domova se po roce 1989 částečně zvýšily. Děti častěji navštěvovaly různá divadelní a muzikálová představení, koncerty populárních zpěváků, chodily do kina. V současné době především na menších městech zanikla nejen divadla, ale i kina (například ve Zruči nad Sázavou). Tím se zmenšila možnost kulturního vyžití dětí a mládeže nejen z dětského domova.

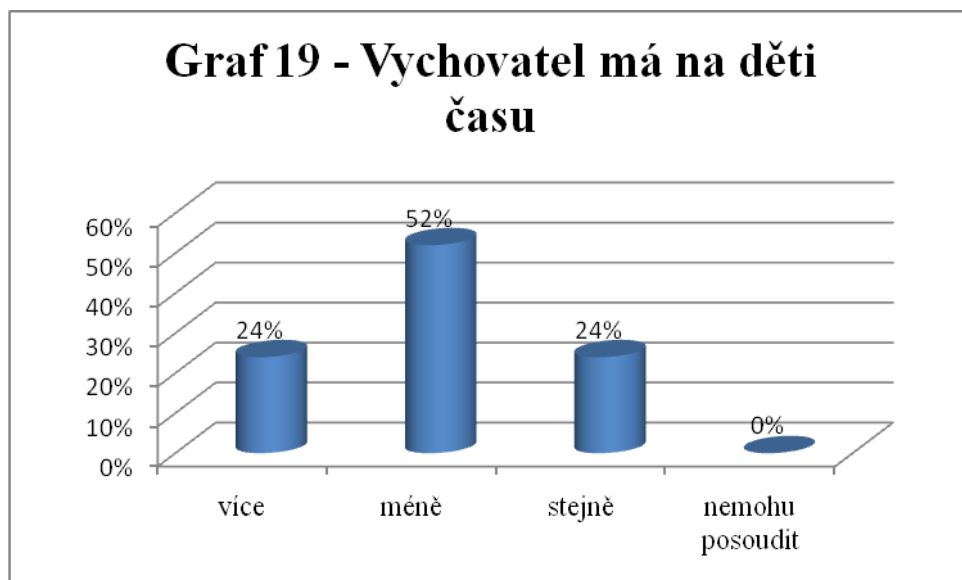
Tabulka 18 – Množství zájmových kroužků

větší	menší	stejně	nemohu posoudit
32	0	2	0
94 %	0 %	6 %	0 %

Graf a tabulka číslo 18 znázorňují množství zájmových kroužků pro děti z dětského domova po roce 1989.

32 respondentů, což představovalo 94 % z vybraného vzorku 34 osob, odpovědělo, že děti měly po roce 1989 možnost vybrat si z většího množství zájmových kroužků. Pouze 2 dotázaní, což bylo 6 % ze všech respondentů, uvedli, že se počet kroužků pro děti z dětského domova po roce 1989 nezměnil. Nikdo z dotázaných neuvedl, že se počet zájmových kroužků pro děti z dětského domova po roce 1989 snížil, ani nezvolil možnost „nemohu posoudit“.

Množství zájmových kroužků se po roce 1989 zvýšilo nejen v samotném dětském domově. Děti si mohou vybrat z mnoha kroužků různého zaměření. Například v dětském domově ve Zručí nad Sázavou funguje kroužek taneční, pěvecký, recitační, keramický, sportovní, cyklistický, turistický, vaření, pracovní, výtvarný. Děti navštěvují také různé zájmové kroužky organizované základní školou, základní uměleckou školou (zpěv, hra na hudební nástroj s naukou), tělovýchovnými (volejbal, fotbal) a jinými organizacemi (rybářský kroužek, kroužek orientálních tanců).

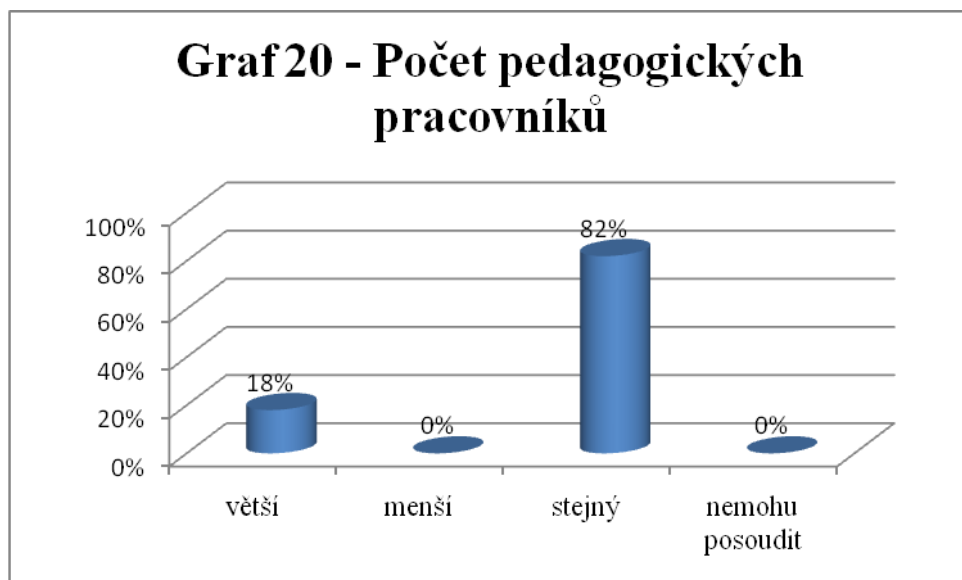
Tabulka 19 – Vychovatel má na děti času

víc	méně	stejně	nemohu posoudit
8	18	8	0
24 %	52 %	24 %	0 %

Graf a tabulka číslo 19 zobrazují množství času vychovatele na děti v dětském domově po roce 1989.

Z celkového počtu 34 respondentů uvedlo 8 dotázaných, což představovalo 24 % z vybraného vzorku, že vychovatel má na děti v současné době více času. 18 osob, což činilo 52 % respondentů, odpovědělo, že po roce 1989 měl vychovatel na děti času méně. 8 dotázaných, což bylo 24 % ze zkoumaného vzorku, uvedlo, že vychovatel má na děti stejné množství času jako před rokem 1989. Nikdo z respondentů nezvolil možnost odpovědi „nemohu posoudit“.

Po roce 1989 došlo k celkovému zkvalitnění výchovně vzdělávací práce v dětských domovech. Děti se začaly v rámci přípravy na budoucí samostatný život více zapojovat do chodu dětského domova. Došlo ke snížení počtu provozních zaměstnanců. V mnohých dětských domovech byl snížen počet uklízeček, kuchařek, zrušena funkce pradelny. Jejich práci převzaly děti za pomoci vychovatelů. Rodinné skupiny si obstarávají samy nákup veškerých hygienických potřeb, školních pomůcek, oblečení, obuvi dětí a potravin na samostatné celodenní nedělní vaření. Pro přípravu dětí na budoucí samostatný život je to jistě správné. Tyto činnosti jsou však časově dosti náročné. Z tohoto důvodu mnohdy zbývá vychovateli méně času na obyčejné popovídání s dětmi, na řešení různých dětských problémů a starostí.

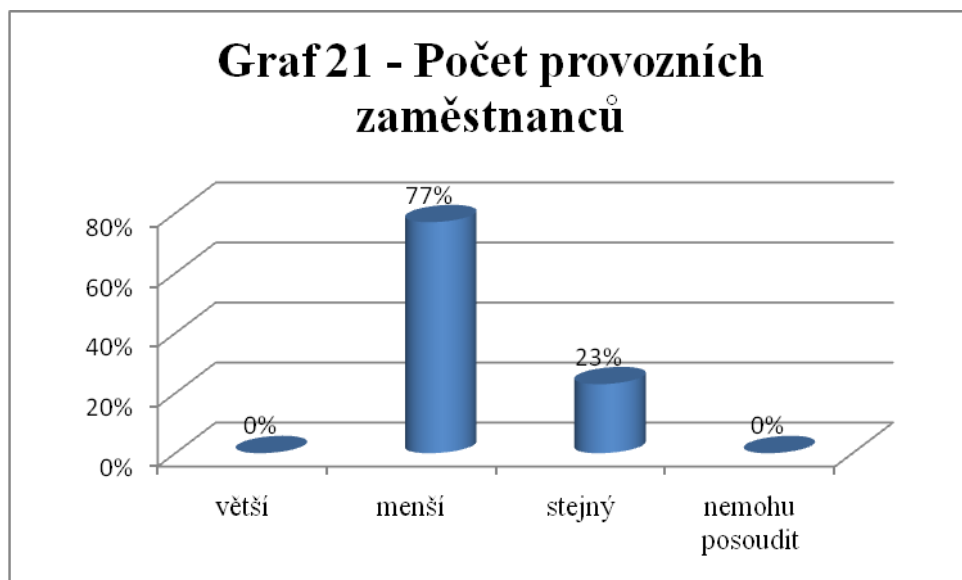
Tabulka 20 – Počet pedagogických pracovníků

větší	menší	stejný	nemohu posoudit
6	0	28	0
18 %	0 %	82 %	0 %

Graf a tabulka číslo 20 znázorňují počet pedagogických pracovníků v dětském domově po roce 1989.

Z celkového počtu 34 respondentů odpovědělo 6 osob, což představovalo 18 % ze zkoumaného vzorku, že se počet pedagogických pracovníků po roce 1989 zvýšil. 28 respondentů, což činilo 82 % z vybraného vzorku, odpovědělo, že počet pedagogických pracovníků zůstal po roce 1989 stejný. Nikdo z respondentů neuvedl, že se počet pedagogických pracovníků po roce 1989 snížil, ani nezvolil možnost „nemohu posoudit“.

Ve většině dětských domovů zůstal počet pedagogických pracovníků po roce 1989 stejný (pokud se neměnil počet skupin v dětském domově).

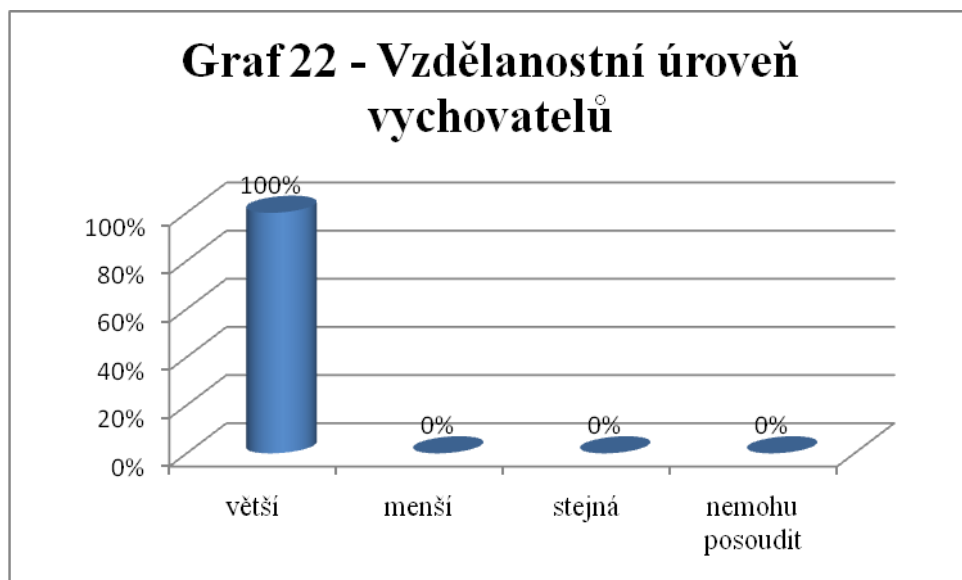
Tabulka 21 – Počet provozních zaměstnanců

větší	menší	stejný	nemohu posoudit
0	26	8	0
0 %	77 %	23 %	0 %

Graf a tabulka číslo 21 znázorňují počet provozních zaměstnanců v dětském domově po roce 1989.

Ze zkoumaného vzorku 34 osob uvedlo 26 respondentů, což činilo 77 %, že se po roce 1989 počet provozních zaměstnanců snížil. 8 respondentů, což bylo 23 % z vybraného vzorku, odpovědělo, že počet provozních zaměstnanců zůstal po roce 1989 stejný. Žádný respondent neuvedl, že se počet provozních zaměstnanců po roce 1989 zvýšil, ani nezvolil možnost „nemohu posoudit“.

Snížení počtu provozních zaměstnanců souvisí mimo jiné s přípravou dětí v dětském domově na budoucí samostatný život. V mnoha dětských domovech došlo ke snížení počtu kuchařek, uklízeček, ke zrušení pracovního místa pradelny a švadleny. Jejich práci převzaly děti za pomoci vychovatelů. Děti si samy uklízí pokoje i společné prostory rodinné skupiny, samy si perou a žehlí prádlo i ložní povlečení, nakupují potraviny na celodenní nedělní skupinové vaření, nakupují za pomoci vychovatelů oblečení, obuv, školní pomůcky, hygienické potřeby, prací a čisticí prostředky pro rodinnou skupinu.

Tabulka 22 – Vzdělanostní úroveň vychovatelů

větší	menší	stejná	nemohu posoudit
34	0	0	0
100 %	0 %	0 %	0 %

Graf a tabulka číslo 22 znázorňují vzdělanostní úroveň vychovatelů po roce 1989.

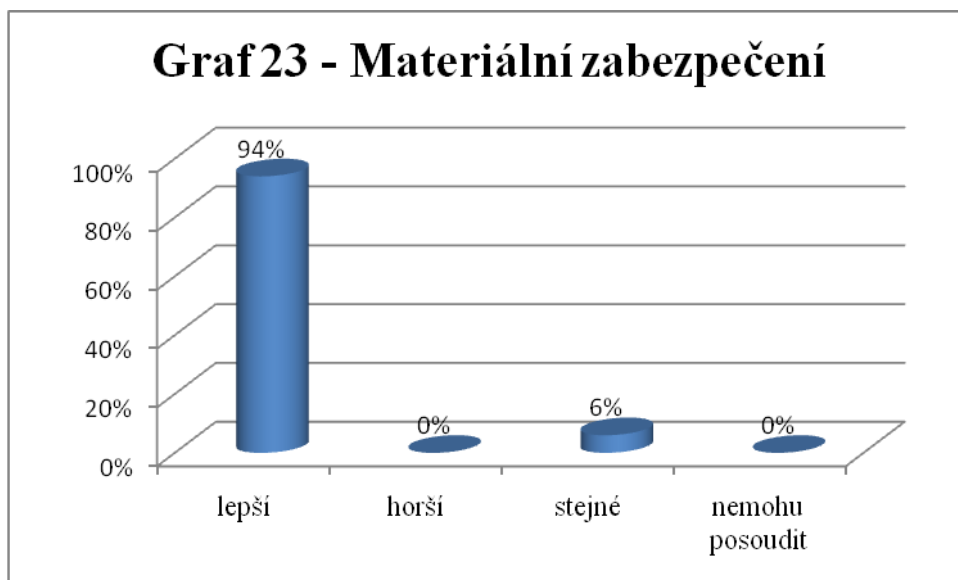
Předpoklad č. 3

Lze předpokládat, že vzdělanostní úroveň vychovatelů v dětském domově po roce 1989 označí více než 80 % respondentů jako vyšší.

Všech 34 respondentů, což představovalo 100 % ze zkoumaného vzorku, uvedlo, že úroveň vzdělání vychovatelů byla po roce 1989 vyšší.

Dle § 16 Zákona 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů vychovatel, který vykonává přímou pedagogickou činnost ve školském zařízení pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy, nebo ve školském zařízení pro preventivně výchovnou péči, získává odbornou kvalifikaci vysokoškolským vzděláním získaným studiem v akreditovaném studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku pro vychovatele, nebo vzděláním stanoveným pro vychovatele dle odstavce 1 a studiem v akreditovaném bakalářském studijním programu v oblasti pedagogických věd zaměřené na speciální pedagogiku, nebo vzděláním v programu celoživotního vzdělávání uskutečňovaném vysokou školou a zaměřené na speciální pedagogiku.

Předpoklad č. 3 se potvrdil.

Tabulka 23 – Materiální zabezpečení

lepší	horší	stejně	nemohu posoudit
32	0	2	0
94 %	0 %	6 %	0 %

Graf a tabulka číslo 23 znázorňují materiální zabezpečení dětského domova po roce 1989.

Předpoklad č. 4

Lze předpokládat, že materiální vybavení dětského domova po roce 1989 (respektive 2002) označí více než 70 % respondentů jako lepší.

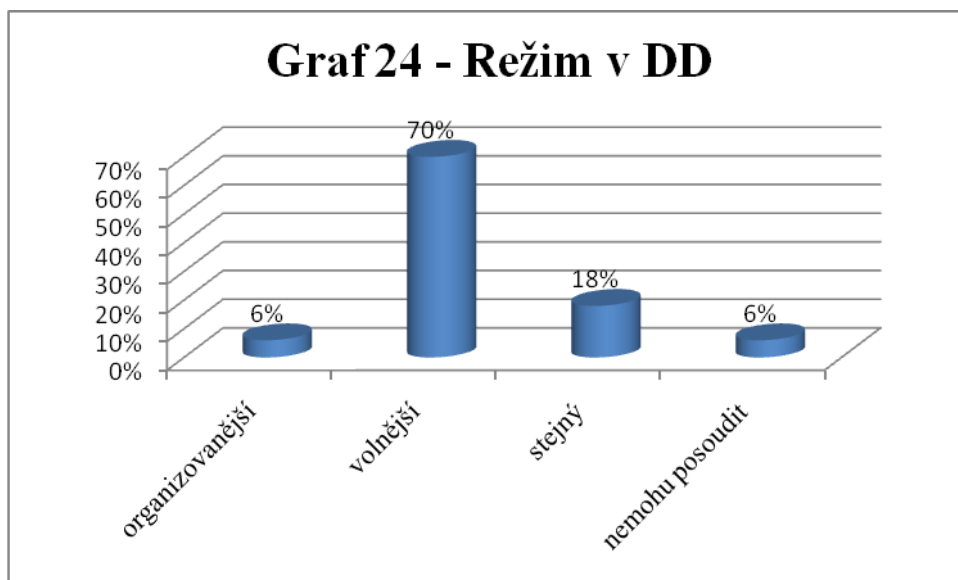
Ze zkoumaného vzorku 34 osob uvedlo 32 respondentů, což představovalo 94 %, že materiální zabezpečení dětského domova bylo po roce 1989 lepší. Dva respondenti, což činilo 6 % ze zkoumaného vzorku, odpověděli, že materiální zabezpečení dětského domova zůstalo po roce 1989 stejné. Nikdo z vybraného vzorku neuvedl, že materiální zabezpečení dětského domova bylo po roce 1989 horší, ani nezvolil možnost „nemohu posoudit“.

Vyhláška č. 334/2003 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, určuje, jak mají vypadat prostorové podmínky rodinné skupiny (obývací pokoj, ložnice dětí, pokoj vychovatelů, kuchyňka, sociální zařízení), vnitřní vybavení (nábytek pro uložení prádla, šatstva a obuvi dětí, knih, hraček, sedací soupravy, psací stoly a židle, jídelní stůl, běžné vybavení kuchyně) a materiální podmínky (prádlo, ošacení a obuv, běžné domácí elektrické přístroje, potřeby

pro vzdělávání, audiovizuální a výpočetní technika, vybavení pro sport a turistiku, pro rekreační činnost, pro cestování).

Ke zlepšení materiálního vybavení dětského domova mnohdy přispěli také různí sponzoři svými peněžními i nepeněžními dary.

Předpoklad č. 4 se potvrdil

Tabulka 24 – Režim v dětském domově

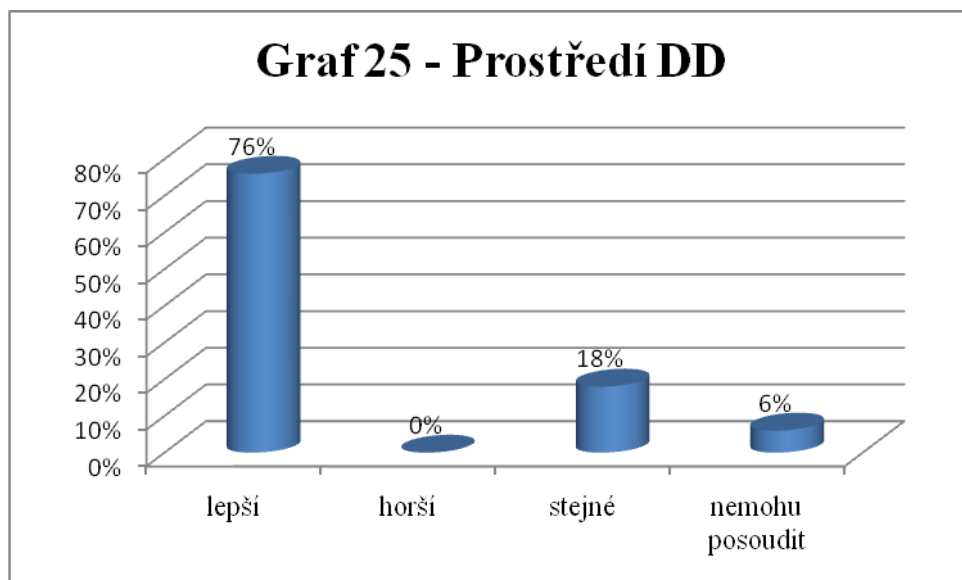
organizovanější	volnější	stejný	nemohu posoudit
2	24	6	2
6 %	70 %	18 %	6 %

Graf a tabulka číslo 24 zobrazují organizovanost režimu v dětském domově po roce 1989.

Z vybraného vzorku 34 osob uvedli 2 respondenti, což činilo 6 %, že po roce 1989 byl režim v dětském domově organizovanější. 24 dotázaných, což představovalo 70 % z vybraného vzorku, uvedlo, že režim v dětském domově byl po roce 1989 volnější. 6 respondentů, což bylo 18 % z vybraného vzorku, odpovědělo, že se režim v dětském domově po roce 1989 nezměnil. 2 dotázaní, což představovalo 6 % ze všech respondentů, zvolili možnost „nemohu posoudit“.

V současné době denní program rodinné skupiny také vychází z týdenního plánu (ten z ročního plánu), tak aby docházelo k pravidelnému střídání všech složek výchovy. Vychovatel však musí denní program rodinné skupiny pružně přizpůsobovat aktuálním podmínkám a potřebám dětí (je nutné dojít dokoupit sešit nebo jinou školní pomůcku, vyprat špinavé oblečení dětí, nachystat pro dítě vybavení na školní výlet).

Velké věkové rozpětí dětí v rodinné skupině klade větší nároky na vychovatele při plánování a organizaci jednotlivých činností skupiny, aby byly vhodné a zároveň zajímavé pro děti předškolního věku i pro učně, pro chlapce i dívky.

Tabulka 25 – Prostředí DD

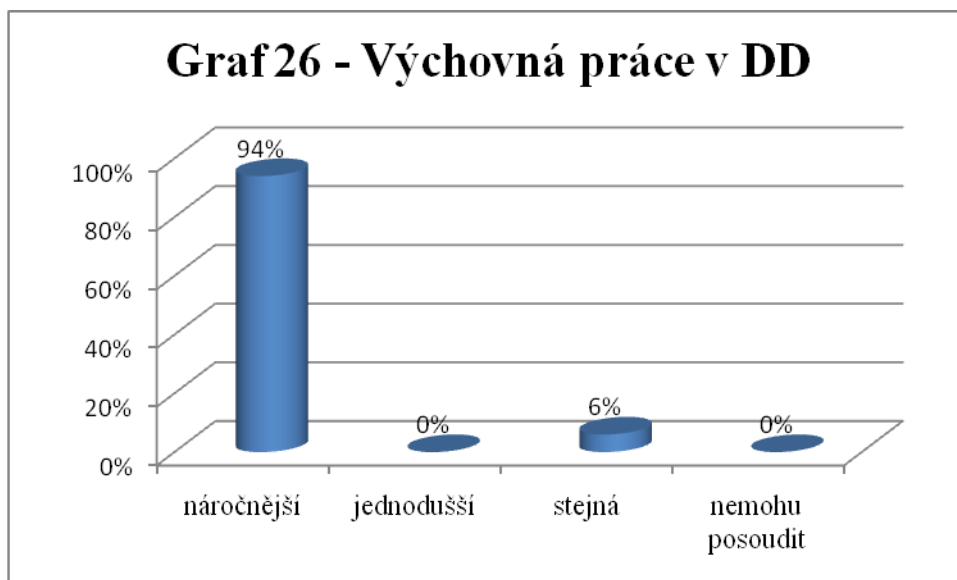
lepší	horší	stejně	nemohu posoudit
26	0	6	2
76 %	0 %	18 %	6 %

Graf a tabulka číslo 25 znázorňují názor respondentů na prostředí dětského domova po roce 1989.

Z celkového počtu 34 respondentů považovalo prostředí dětského domova po roce 1989 za lepší 26 osob, což představovalo 76 % z vybraného vzorku. 6 respondentů, což bylo 18 % z vybraného vzorku, považovalo prostředí dětského domova za stejné. 2 osoby ze zkoumaného vzorku, což činilo 6 %, zvolily odpověď „nemohu posoudit“. Nikdo z dotázaných neuvedl, že by prostředí dětského domova bylo po roce 1989 horší.

Prostředí dětského domova se po roce 1989, respektive 2002, výrazně zlepšilo. Vyhláška č. 334/2003 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních, určuje, jak mají vypadat prostorové podmínky rodinné skupiny, vnitřní vybavení i materiální podmínky.

Došlo ke snížení počtu dětí v rodinné skupině (dle § 4 zákona 109/2002 Sb.), zlepšila se také výchovně vzdělávací práce, pedagogičtí pracovníci mají vyšší kvalifikaci, většina z nich má vystudovanou nebo studuje speciální pedagogiku.

Tabulka 26 – Výchovná práce v dětském domově

náročnější	jednodušší	stejná	nemohu posoudit
32	0	2	0
94 %	0 %	6 %	0 %

Graf a tabulka číslo 26 znázorňují náročnost výchovné práce v dětském domově po roce 1989.

Ze zkoumaného vzorku 34 osob označilo výchovnou práci v dětském domově po roce 1989 jako náročnější 32 dotázaných, což představovalo 94 % respondentů. 2 dotázaní, což činilo 6 % z vybraného vzorku, uvedli, že se náročnost výchovné práce po roce 1989 nezměnila. Žádný respondent neuvedl, že by výchovná práce v dětském domově byla po roce 1989 jednodušší, ani nezvolil možnost „nemohu posoudit“.

Výchovná práce po roce 1989, respektive po roce 2002, v dětském domově je náročnější v mnoha ohledech. Před rokem 1989 byly skupiny sice početnější, tvořily je však děti přibližně stejně staré. Z toho vyplývá, že měly přibližně stejné zájmy a záliby. Sestavit zajímavý program pro celou skupinu nebylo velkým problémem. Dle zákona č. 109/2002 Sb. došlo ke snížení počtu dětí v rodinné skupině, ale věkové rozpětí dětí se začalo pohybovat od 3 do 18 let (v případě nezletilých matek s jejich dětmi a mládeží připravující se na povolání od 0 do 26 let). Děti za pomoci vychovatelů musely zároveň splnit mnohem více úkolů a povinností. Kromě přípravy na vyučování musely uklidit, vyprat, vyžehlit, nakoupit, uvařit. To všechno způsobuje, že nároky kladené na práci vychovatele jsou mnohem větší než před rokem 1989.

4 Dětský domov a Školní jídelna

Zruč nad Sázavou

Dětský domov a Školní jídelna Zruč nad Sázavou má téměř šedesátiletou historii. Tento dětský domov byl původně zřízen v padesátých letech minulého století v malé vesničce Hodkov v okrese Kutná Hora. V devadesátých letech minulého století se zařízení už s názvem Zvláštní škola internátní Hodkov přestěhovalo do blízkého městečka Zbraslavice. V roce 2002 došlo k poslednímu přemístění do nedalekého města Zruč nad Sázavou. Zvláštní škola internátní se zároveň změnila na dětský domov.

4.1.1 Stručná historie

Zvláštní škola internátní Hodkov

Budova zámku v Hodkově byla po druhé světové válce zestátněna a až do roku 1950 uzavřena. V roce 1950 převzal zámeckou budovu Krajský národní výbor v Jihlavě a rozhodl se zde zřídit zvláštní školu a dětský domov. Proto byla budova řemeslnickými pracemi upravena, aby prostředí odpovídalo požadavkům dětského zařízení. Oficiální název zněl Zvláštní škola a Zvláštní dětský domov. Obě zařízení byla oddělená pracoviště, řízená dvěma řediteli.

Vlastní historie Zvláštní školy v Hodkově se datuje od 1. dubna 1952, kdy byla ve zvláštní škole zahájena výuka. V pěti třídách se učilo a v pěti skupinách v internátě žilo 75 dětí. Výchovná práce dětského domova nebyla v té době příliš kvalitní, vyskytovaly se značné nedostatky. V písemných záznamech zvláštní školy si učitelé stěžovali na nekázeň žáků dětského domova, na jejich nepřipravenost na vyučování, na ztracení učebnic a učebních pomůcek. Vychovatelé internátu nevěnovali dětem v době mimo vyučování náležitou péči, děti bývaly často bez dozoru.

Od 3. 9. 1956 došlo ke sloučení zvláštní školy se zvláštním dětským domovem. Zařízení vedl jeden ředitel. V té době v internátě žilo 78 dětí rozdělených do pěti skupin a pěti tříd. Výchovná práce se postupně zlepšovala. Od 1. 9. 1958 přešla zvláštní škola a zvláštní dětský domov pod vedení Školského odboru Okresního národního výboru v Ledči nad Sázavou. V pěti skupinách žilo a v pěti třídách se učilo 80 dětí. Od roku 1959 byla postupně zaváděna devítiletá školní docházka. Na zvláštních školách byla školní

docházka prodloužena se souhlasem rodičů. V roce 1960 byla zahájena stavba trojtřídního školního pavilonu v parku u zámku. Tím bylo vyřešeno směnné vyučování. Pavilon byl otevřen v říjnu 1961.

V roce 1960 po územní reorganizaci přešla zvláštní škola a zvláštní dětský domov do správy Školského odboru Okresního národního výboru v Kutné Hoře.

Dle Zákona č. 186/1960 Sb., o soustavě výchovy a vzdělávání (školský zákon) dostalo zdejší zařízení název zvláštní škola internátní.

Od založení v roce 1952 do roku 1960 se ve vedení zvláštní školy a dětského domova vystřídal šest ředitelů. Situace nebyla vyhovující. Byl nedostatek učebnic a školních pomůcek, nebyl vypracován domácí řád zvláštní školy internátní, nebyla vymezena pracovní doba zaměstnanců a přesně stanoveny jejich pracovní povinnosti. Vybavení internátu bylo nedostatečné, chyběly šatny. Bylo potřeba zlepšit estetický vzhled uvnitř i vně budovy internátu.

Od školního roku 1961 se stal novým ředitelem Zdenek Müller, který Zvláštní školu internátní v Hodkově řídil až do své předčasné smrti v srpnu 1985. Za jeho vedení došlo k mnoha úpravám v budově internátu a školy, ale především ke zlepšení výchovně vzdělávací práce. V internátě žilo v pěti skupinách a ve škole se vzdělávalo v pěti třídách osmdesát žáků.

Od vzniku zvláštního dětského domova v roce 1952 do roku 1961 působilo u pěti výchovných skupin deset vychovatelek pod vedením vedoucí vychovatelky, kterým vypomáhaly v době nočního klidu dvě pomocné vychovatelky.

Kapacita Zvláštní školy internátní v Hodkově byla 80 dětí. V jedné skupině bylo 16 dětí většinou stejného pohlaví a přibližně stejného věku. Věková hranice dětí umístěných v tomto zařízení byla 6 – 15 let, výjimečně s jednoročním prodloužením školní docházky. Všechny děti se vzdělávaly ve zvláštní škole, která byla součástí zařízení.

Všech 80 dětí bylo ubytováno v osmi ložnicích po osmi až dvanácti dětech, záleželo na velikosti místnosti. Děti spaly často na palandách. V ložnicích mělo každé dítě k dispozici pouze postel a malý noční stolek. Šatní skříně byly umístěny na chodbě před ložnicemi. Ložnice sloužily dětem opravdu pouze k přespávání. Ostatní čas trávily převážně na hernách.

Každá z pěti výchovných skupin měla k dispozici vlastní hernu. Tyto herny byly různě rozmístěny po celé budově zámku. Dvě herny se nacházely v přízemí, dvě v prvním patře a jedna v druhém patře. Na každé herně byly stoly se židlemi, pohovka a konferenční stolek se dvěma křesílky, skříňky na ukládání hraček a her, knihovnička. Na hernách

mohly děti poslouchat rádio. V celé budově pro všechny děti byla pouze jedna televize. Ta byla umístěna ve společenské místnosti ve druhém patře budovy. Na televizi se děti dívaly minimálně. Sledovaly jen některé dětské pořady a pohádky.

K mytí i večernímu sprchování všech dětí sloužila jedna společná umývárna, kde byly proti sobě, oddělené pouze plechovou stěnou, dvě řady umyvadel. Na jedné straně se myla děvčata, z druhé strany chlapci. Dále v umývárně byly čtyři neoddělené sprchy, pod kterými se dvakrát týdně sprchovaly postupně všechny děti.

O chod zařízení se starala řada provozních zaměstnanců. Byli to účetní, hospodář, vedoucí kuchařka, čtyři kuchařky, prادلena, švadlena, dvě uklízečky, údržbář, zahradník a školnice. Funkce zdravotnice, která byla při počtu 80 dětí nezbytná, byla zřízena ve zvláštní škole internátní až od školního roku 1964/65. Zdravotní sestra zajišťovala péči o nemocné děti, obstarávala doprovod dětí k dětskému lékaři a na další odborná vyšetření, pořádala různé zdravotní besedy, dohlížela na zdravotní stav dětí.

Ve školním roce 1967/68 byla kapacita zvláštní školy internátní snížena na 75 žáků, skutečný stav byl 73 dětí. Z toho bylo 23 dívek a 50 chlapců ve věku 6-15 let.

Výchovná práce vycházela z ročního plánu. Na jeho základě byly vypracovány plány čtvrtletní a týdenní. V nich byly zastoupeny všechny složky výchovy, které se pravidelně střídaly tak, aby docházelo k formování ucelené osobnosti dítěte.

Zvláštní škola internátní Zbraslavice

Ve školním roce 1990/91 došlo k přestěhování zvláštní školy. Dne 8. října 1990 byla zvláštní škola internátní přeložena z budovy zámku v Hodkově do areálu bývalé školy v přírodě ve Zbraslavicích. K přestěhování došlo jednak pro nevyhovující hygienické podmínky a havarijní stav budovy zámku v Hodkově, jednak z důvodu restitučních nároků na hodkovský zámek. Do Zbraslavic bylo zařízení přestěhováno i se všemi zaměstnanci. Pracovníci bývalé školy v přírodě přešli do zvláštní školy internátní.

V budově internátu ve Zbraslavicích byly děti ubytovány ve dvoulůžkových nebo třílůžkových pokojích. Podmínky byly nesrovnatelně lepší oproti pobytu na zámku v Hodkově. Každý pokoj měl k dispozici svou sprchu, umyvadlo a sociální zařízení.

Vyučování probíhalo ve čtyřech třídách, jedna z nich byla umístěna v hlavní budově, zbývající tři byly ve vedlejší budově, spolu s ředitelnou, kanceláří, dílnou a tělocvičnou. Celý areál školy se nacházel na okraji Zbraslavic nedaleko letiště Aeroklubu.

Ve školním roce 1990/91 se ve čtyřech třídách učilo a ve čtyřech skupinách žilo dvacet osm dětí. Tyto děti vyučovalo pět učitelů. V internátě se o ně staralo osm denních

vychovatelů pod vedením vedoucího vychovatele a dvě nekvalifikované vychovatelky, které vykonávaly noční službu. Dále o děti pečovala zdravotní sestra. Provoz zajišťovali účetní, sociální pracovníce, vedoucí školní jídelny, skladnice, vedoucí kuchařka, tři účetní, prادلena, dvě uklízečky a dva údržbáři.

Ve školním roce 1991/92 došlo k dalšímu úbytku počtu dětí. Část dětí odešla po dovršení osmnácti let domů, nové děti diagnostický ústav do zvláštní školy internátní nevřazoval. Žáci se učili pouze ve třech třídách, kde vyučovali tři učitelé. V internátě byly děti rozděleny do tří oddílů. Zde pracovalo šest vychovatelů pod vedením vedoucího vychovatele. Noční službu vykonávaly dvě mimooddílové vychovatelky. V té době bylo ve zvláštní škole internátní pouze 23 dětí. O ně se dále starali zdravotní sestra, účetní, vedoucí školní jídelny, vedoucí kuchařka, dvě kuchařky, skladnice, uklízečka, prادلena, údržbář, energetik a švadlena.

V roce 1993 došlo z rozhodnutí Školského úřadu v Kutné Hoře k přemístění dětí z internátu Zvláštní školy internátní v Čáslavi do Zvláštní školy internátní Zbraslavice. Okresní hygienik zjistil, že zařízení Zvláštní školy ve Zbraslavicích vyhovuje po stránce umístění, čistoty životního prostředí, možnosti sportovního vyžití. Děti byly ubytovány v pokojích se dvěma lůžky s vlastním sociálním zařízením. Také kuchyň byla zcela vyhovující. Jako hlavní nedostatky okresní hygienik shledal nedostatečnou světlost učeben, nedostatečné přirozené osvětlení tříd a nezavedení vody do tříd. Na základě těchto požadavků byly provedeny v roce 1994 stavební a další úpravy v budově školy i internátu.

Nejnižší počet dětí za celou svou historii měla zvláštní škola internátní ve školním roce 1995/96 a 1996/97. Bylo zde pouze dvacet šest dětí a devět učňů. Tehdy se žáci učili ve třech třídách, ale přes týden byli rozděleni pouze do dvou oddílů. Třetí oddíl složený z učňů, kteří přijížděli pouze na víkend, fungoval od pátku do neděle.

Ve školním roce 2000/01 bylo rozhodnuto o přestěhování zvláštní školy internátní do Zruče nad Sázavou do budovy internátu bývalého středního odborného učiliště. Byly vypracovány projekty na výstavbu kuchyně a kotelny. Ve školním roce 2001/02 probíhala v budově internátu bývalého odborného učiliště ve Zručí nad Sázavou plánovaná rekonstrukce, která byla dokončena v červnu 2002. Během letních prázdnin v roce 2002 proběhlo stěhování zvláštní školy internátní do Zruče nad Sázavou. Podle názvu bylo zařízení pořád zvláštní školou, ale školu už nemělo. Všechny děti docházely do zvláštní školy nebo do základní školy ve Zručí nad Sázavou, případně se učily v některém odborném učilišti. Některé děti chodily i do mateřské školy ve Zručí nad Sázavou. Podle zákona č. 109/2002 Sb. došlo od 1. 1. 2003 ke změně názvu zvláštní školy internátní na

dětský domov (informace byly čerpány z kroniky Zvláštní školy internátní Hodkov, Zvláštní školy internátní Zbraslavice a Dětského domova Zruč nad Sázavou).

4.1.2 Současnost

Dětský domov Zruč nad Sázavou

Dětský domov je školské zařízení pro výkon ústavní výchovy dětí zpravidla ve věku od 3 do 18 let, případně do ukončení přípravy na povolání, nejdéle však do 26 let. Do dětského domova jsou také přijímány nezletilé matky se svými dětmi. Zajišťuje výchovnou, hmotnou a sociální péči včetně stravování, ošacení a věcného vybavení dětem a mládeži, která nemůže být ze závažných důvodů vychovávána ve vlastní rodině a nemůže být osvojena nebo umístěna v jiné formě náhradní rodinné péče.

Výchovně vzdělávací působení v dětském domově vychází z pedagogických, psychologických a hygienických zásad. Cílem výchovného působení pedagogických pracovníků i cílem pracovního zaměření provozních zaměstnanců je vytvářet v dětském domově prostředí co nejlépe nahrazující rodinu a připravovat všechny svěřené děti pro vstup do samostatného života. Během dne je dodržována odpočinková, rekreační, společensko-vědní, zájmová činnost a příprava na vyučování.

Formování harmonického rozvoje osobnosti dítěte v dětském domově je umístěno v příloze č. 2. Režim dne je umístěn v příloze č. 3.

Zřizovatelem Dětského domova a Školní jídelny Zruč nad Sázavou je Středočeský kraj. Kapacita dětského domova je 32 dětí ve čtyřech rodinných skupinách (podle § 4 Zákona č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů). Provoz v zařízení je celoroční, nepřetržitý.

V každé rodinné skupině se starají o děti tři vychovatelé, v nočních hodinách dva pečovatelé. Provoz dále zajišťuje ekonomka, vedoucí kuchyně, uklízečka, řidič-údržbář, dvě kuchařky, zdravotní sestra, sociální pracovník. Všichni zaměstnanci jsou oslovováni dětmi „teto“ a „strejdo“.

Budova Dětského domova a Školní jídelny Zruč nad Sázavou je situována nedaleko náměstí v obytné zóně města. Před budovou domova je rozlehlá zahrada, na které je hřiště s umělou trávou, venkovní bazén, altán, průlezky a houpačky. Součástí domova je také tzv. startovací byt, který se nachází v budově s nově rekonstruovanými městskými byty ve vzdálenosti přibližně 200 metrů od dětského domova. Tento byt je využíván studenty staršími 18 let, kteří se nadále připravují na budoucí povolání. Zde si mohou vyzkoušet

samostatné bydlení se vším, co k tomu patří. Nájem hradí a finanční prostředky jim poskytuje dětský domov.

Děti žijící v dětském domově jsou rozděleny do čtyř skupin. Na každém podlaží budovy se nacházejí dvě samostatné, oddělené rodinné skupiny. Každá z nich má svůj obývací pokoj vybavený sedací soupravou, počítačem se zapojeným internetem, televizí, videopřehrávačem, DVD přehrávačem, rádiem s CD přehrávačem. Dále zde mají děti k dispozici knihovničku a skříňky s mnoha hračkami a stolními hrami, kreslícími potřebami.

Na každé skupině je účelně vybavená kuchyňka s novou kuchyňskou linkou. Děti zde vaří na elektrickém sporáku s elektrickou troubou. Využívají také mnoho elektrospotřebičů – toustovač, topinkovač, šlehač, mixér, mikrovlnou troubu. Všechny potraviny se ukládají do velké lednice s mrazákem. Mytí nádobí dětem usnadňuje nová myčka. Kuchyňky jsou využívány každý den. Na kuchyňce si každé ráno děti ve spolupráci s vychovateli připravují snídani. Každou neděli si tady děti vaří celodenní jídlo.

Ke kuchyňce přiléhá jídelna vybavená stoly, židlemi a malým stolem se židličkami pro nejmenší děti. Je tady také nábytek, ve kterém je uloženo nádobí.

Děti jsou ubytovány v prostorných, světlých dvoulůžkových pokojích, do kterých byl postupně dokoupen nový nábytek. Každé dítě má k dispozici mimo válečky s úložným prostorem také šatní skříň, knihovničku, skříňku na hračky, komodu, poličku, psací stůl s lampičkou a židli. Každý pokoj má vlastní sprchový kout, umyvadlo a sociální zařízení. U každého pokoje je také předsíňka s kuchyňskou linkou a zavedenou vodou.

Děti v dětském domově mají možnost trávit čas účelně a smysluplně. Mohou se zapojit do práce několika kroužků, které fungují v dětském domově a vedou je vychovatelé. Jedná se o kroužek taneční, keramický, pěvecký, recitační, hra na hudební nástroj, výtvarný, sportovní, turistický, cykloturistický, vaření. Děti navštěvují také kroužky mimo dětský domov. Zapojují se do kroužků organizovaných základní školou, základní uměleckou školou i sportovními kluby. Několik děvčat chodí na zpěv s naukou a na kroužek orientálních tanců. Chlapci chodí na fotbal, na volejbal, do rybářského kroužku. Do domova docházel také trenér na kroužek stolního tenisu, pod jehož vedením chlapci dosáhli vynikajících výsledků na různých soutěžích.

Děti mohou využívat v budově dětského domova kvalitně vybavenou posilovnu, sál sloužící ke hrám i diskotékám, keramickou dílnu s pecí, pracovní dílnu. Na zahradě dětského domova děti často hrají míčové hry na nově vybudovaném hřišti s umělou trávou, koupou se ve venkovním bazénu. Malé děti si často hrají na pískovišti, dovádí

na houpačkách a průlezkách. Od jara do podzimu je často využíván nově vybudovaný altán s lavičkami a krbem.

Fotodokumentace ilustrující historii i současnost Dětského domova ve Zruči nad Sázavou je umístěna v příloze číslo 4.

5 Závěr

V současné době stále existuje poměrně velký počet dětí, které z nejrůznějších důvodů nemohou vyrůstat ve vlastní rodině. Rodiče se o ně nemohou, nechtějí nebo neumějí postarat. Pokud je to možné, jsou tyto děti umísťovány do náhradní rodinné péče. Někdy však z nejrůznějších důvodů není toto řešení možné. V tom případě je nutné volit náhradní výchovnou péči.

Jednou z forem náhradní výchovné péče je ústavní výchova. Ta se nejčastěji uskutečňuje ve školských zařízeních pro výkon ústavní nebo ochranné výchovy, kterými jsou diagnostické ústavy, dětské domovy, dětské domovy se školou a výchovné ústavy.

Během své historie prošla ústavní výchova řadou změn. Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů umožnil transformaci dětských domovů internátního typu a zvláštních škol internátních na dětské domovy rodinného typu. Tím došlo k výraznému snížení počtu dětí ve skupinách, ke zlepšení materiálního vybavení dětských domovů, k celkovému zkvalitnění výchovně vzdělávací práce.

Bakalářská práce se zabývala výchovným prostředím dětského domova. Jejím cíli bylo porovnat výchovné působení na děti v dětském domově před rokem 1989 a po roce 1989 a popsat prostředí Dětského domova a Školní jídelny Zruč nad Sázavou. Stanovených cílů bylo dosaženo.

V teoretické části byly na základě prostudovaných odborných zdrojů vymezeny základní pojmy týkající se dané problematiky. Úvodní kapitoly práce se zabývaly vlivem prostředí a výchovy na dítě, nezastupitelností rodinného prostředí. Část práce byla věnována rizikovým rodinám a některým druhům nevhodného působení na dítě, především syndromu týraného a zneužívaného dítěte a deprivaci a subdeprivaci. Další kapitoly bakalářské práce byly věnovány problematice ústavní výchovy, především dětských domovů.

V praktické části byl za pomoci dotazníku proveden průzkum v pěti dětských domovech ve Středočeském a Libereckém kraji. 34 pedagogických pracovníků v něm vyjádřilo názor na změny ve výchovném působení na děti v dětském domově před rokem 1989 a po roce 1989. Výsledky průzkumu byly zpracovány smíšenou metodou do grafů

a tabulek a následně slovně popsány. Všechny stanovené předpoklady byly potvrzeny. Výsledky průzkumu ukazovaly, že po roce 1989 došlo ke zkvalitnění výchovně vzdělávací práce v dětském domově, ke zlepšení materiálního vybavení a úrovně vzdělání vychovatelů. Děti v dětském domově jsou cílevědomě a systematicky připravovány na budoucí samostatný život, jejich začleňování do okolního sociálního prostředí je lepší než před rokem 1989.

Na základě analýzy spisové dokumentace bylo v další části bakalářské práce popsáno prostředí Dětského domova a Školní jídelny Zruč nad Sázavou. Nejprve byla stručně připomenuta téměř šedesátiletá historie tohoto výchovného zařízení, poté byla pozornost věnována současnosti.

V závěru bakalářské práce byla navržena některá doporučení vyplývající z provedeného průzkumu.

6 Navrhovaná doporučení

Na základě poznatků získaných prostudováním odborných zdrojů, výsledků průzkumu, analýzy spisové dokumentace a vlastních zkušeností navrhuji tato doporučení týkající se dané problematiky.

Vychovatelé pracující ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy by měli být kontinuálně vzděláváni. Tím by bylo zaručeno, že tito pedagogové budou moci ve své práci využívat nejnovější poznatky z daného oboru.

Ve školských zařízeních pro výkon ústavní výchovy nebo ochranné výchovy by měli pracovat pouze kvalifikovaní vychovatelé. Podmínkou pro přijetí do zaměstnání by měla být kromě pedagogického vzdělání vystudovaná speciální pedagogika.

Povolání vychovatele by mělo být lépe finančně ohodnoceno. Jedině tak je možné dosáhnout toho, aby v zařízeních pro výkon ústavní výchovy pracovali vysokoškolsky vzdělaní odborníci a muži vychovatelé. To by významně přispělo jednak ke zkvalitnění výchovně vzdělávací práce, jednak by se tak do těchto zařízení dostal chybějící mužský vzor, který je nejen zde nezbytný.

7 Použité zdroje

- BAŠTECKÁ, B. GOLDMANN, P. *Základy klinické psychologie*. 1. vyd. Praha, Portál. 2001. 436 s. ISBN 80-7178-550-4.
- ČÁP, J. *Psychologie pro učitele*. 2. vyd. Praha, SPN. 1983. 381 s. č. 46-00-13/2.
- DUNOVSKÝ, J. DYTRYCH, Z. MATĚJČEK, Z. a kol. *Týrané, zneužívané a zanedbávané dítě*. 1. vyd. Praha, Grada Publishing. 1995. 245 s. ISBN 80-7169-192-5.
- DUROZOI, G. ROUSSEL, A. *Filozofický slovník*. 1. vyd. Praha, EWA Edition. 1994. 352 s. ISBN 80-85764-07-5.
- FISCHER, S. ŠKODA, J. *Speciální pedagogika*. 1. vyd. Praha, TRITON. 2008. 205 s. ISBN 978-80-7387-014-0.
- HADJ MOUSSOVÁ, Z. *Úvod do speciálního poradenství*. 1. vyd. Liberec, TUL. 2002. 77 s. ISBN 80-7083-659-8.
- HARTL, J. HARTLOVÁ, H. *Psychologický slovník*. 1. vyd. Praha, Portál. 2000. 774 s. ISBN 80-7178-303-X.
- HAVLÍK, R. *Úvod do sociologie*. 4. vyd. Praha, Karolinum. 2002. 128 s. ISBN 80-246-0381-0.
- JANDOUREK, J. *Úvod do sociologie*. 1. vyd. Praha, Portál. 2003. 231 s. ISBN 80-7178-749-3.
- JEDLIČKA, R. a kol. *Děti a mládež v obtížných životních situacích: nové pohledy na problematiku životních krizí, deviací a úlohu pomáhajících profesí*. 1. vyd. Praha, Themis. 2004. 478 s. ISBN 80-7312-038-0.
- KOHOUTEK, R. *Poznávání a utváření osobnosti*. 1. vyd. Brno, Akademické nakladatelství CERM. 2001. 275 s. ISBN 80-7204-200-9.
- KOUDELKOVÁ, A. *Psychologické otázky delikvence*. 1. vyd. Praha, Victoria Publishing. 1995. 114 s. ISBN 80-7187-022-6.
- LANGMEIER, J. MATĚJČEK, Z. *Psychická deprivace v dětství*. 1. vyd. Praha, SZdN. 1963. 397 s.
- MATĚJČEK, Z. *Rodiče a děti*. 1. vyd. Praha, AVICENUM. 1986. 335 s.
- MATĚJČEK, Z. *Co děti nejvíc potřebují*. 1. vyd. Praha, Portál. 1994. 108 s. ISBN 80-7178-006-5.

- MATEJČEK, Z. *Náhradní rodinná péče: průvodce pro odborníky, osvojitele a pěstouny*. 1. vyd. Praha, Portál. 1999. 183 s. ISBN 80-7178-304-8.
- MATOUŠEK, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. 3. vyd. Praha, Slon. 2003. 144 s. ISBN 80-86429-19-9.
- MATOUŠEK, O. KROFTOVÁ, A. *Mládež a delikvence (možné příčiny, struktura, programy prevence kriminality mládeže)*. 2. vyd. Praha, Portál. 2003. 335 s. ISBN 80-7178-771-X.
- NAKONEČNÝ, M. *Psychologie osobnosti*. 2. vyd. Praha, Academia. 1997. 620 s. ISBN 80-200-0628-1.
- PÁVKOVÁ, J. a kol. *Pedagogika volného času*. 2. vyd. Praha, Portál. 2001. 221 s. ISBN 80-7178-569-5.
- PEŠATOVÁ, I. *Sociálně patologické jevy u dětí školního věku*. 1. vyd. Praha, TU. 2007. 364 s. ISBN 978-80-7372-291-3.
- PIPEKOVÁ, J. *Kapitoly ze speciální pedagogiky*. 2. rozšíř. a přeprac. vyd. Brno, Paido. 2006. 404 s. ISBN 80-7315-120-0.
- PRŮCHA, J. *Přehled pedagogiky*. 1. vyd. Praha, Portál. 2000. 271 s. ISBN 80-7178-399-4.
- PRŮCHA, J. WALTEROVÁ, E. MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualiz. vyd. Praha, Portál. 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- SOBOTKOVÁ, I. *Psychologie rodiny*. 2. přeprac. vyd. Praha, Portál. 2007. 219 s. ISBN 978-80-7367-250-8.
- SOCHŮREK, J. *Vybrané kapitoly ze sociální patologie. I. díl, Úvod do sociální patologie, sociálně patologické skupiny*. 1. vyd. Liberec, TUL. 2001. 81 s. ISBN 80-7083-494-3.
- SOCHŮREK, J. *Úvod do sociální patologie*. 1. vyd. Liberec, TUL. 2009. 186 s. ISBN 978-80-7372-448-1.
- ŠKOVIERA, A. *Dilemata náhradní výchovy*. 1. vyd. Praha, Portál. 2007. 143 s. ISBN 978-80-7367-318-5.
- ŠVANCAR, Z. BURIÁNOVÁ, J. *Speciálně-pedagogické problémy ústavní a ochranné výchovy*. Praha, 1. vyd. SPN. 1988. 215 s. č. 0-72-21/1. s. 14-16.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychologie problémových dětí a mládeže*. 1. vyd. Liberec, TUL. 2000. 125 s. ISBN 80-7083-378-5.
- VÁGNEROVÁ, M. *Psychopatologie pro pomáhající profese*. 3. rozšíř. a přeprac. vyd. Praha, Portál. 2004. 872 s. ISBN 80-7178-802-3.

VÁGNEROVÁ, M. *Vývojová psychologie I. Dětství a dospívání*. 1. vyd. Praha, Karolinum. 2005. 467 s. ISBN 80-246-0956-8.

VÁGNEROVÁ, M. *Základy obecné psychologie*. 1. vyd. Liberec, TUL. 2007. 91 s. ISBN 978-80-7372-283-8.

Vyhláška č. 334/2003 Sb., kterou se upravují podrobnosti výkonu ústavní výchovy a ochranné výchovy ve školských zařízeních.

Vyhláška č. 73/2005 Sb., o vzdělávání dětí, žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami a dětí, žáků a studentů mimořádně nadaných.

Vyhláška č. 317/2005 Sb., o dalším vzdělávání pedagogických pracovníků, akreditační komisi a kariérním systému pedagogických pracovníků.

Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.

Zákon č. 99/1963 Sb., občanský soudní řád.

Zákon č. 359/1999 Sb., o sociálně právní ochraně dětí.

Zákon č. 109/2002 Sb., o výkonu ústavní výchovy nebo ochranné výchovy ve školských zařízeních a preventivně výchovné péči ve školských zařízeních a o změně dalších zákonů.

Zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů.

8 Seznam příloh

Příloha číslo 1 – Dotazník

Příloha číslo 2 – Formování harmonického rozvoje osobnosti dítěte v dětském domově

Příloha číslo 3 – Režim dne

Příloha číslo 4 – Fotografická dokumentace

Přílohy

Příloha číslo 1 – Dotazník

DOTAZNÍK

Pohlaví: muž

žena

Věk: méně než 40

41 – 50

51 – 60

61 – 70

71 a více

Typ vzdělání: základní

středoškolské

VŠ – bakalářské

VŠ – magisterské

Počet let praxe: do 10

11 – 20

21 – 30

31 – 40

41 a více

Funkce: vedoucí pracovník

kvalifikovaný vychovatel

nekvalifikovaný vychovatel (noční

učitel

Porovnání situace v DD po roce 1989 (resp. 2002) se situací před rokem 1989 Po roce 1989

1.	Děti ve skupinách	stejného pohlaví	různého pohlaví	nemohu posoudit	
2.	Děti ve skupinách	stejného věku	různého věku	nemohu posoudit	
3.	Počet dětí ve skupinách	větší	menší	stejný	nemohu posoudit
4.	Počet dětí v základní škole	větší	menší	stejný	nemohu posoudit
5.	Počet dětí ve zvláštní škole	větší	menší	stejný	nemohu posoudit
6.	Počet dětí v mateřské škole	větší	menší	stejný	nemohu posoudit
7.	Věk dětí	0 – 18	3 – 18	6 – 15	nemohu posoudit
8.	Příprava dětí v DD na budoucí život	lepší	horší	stejná	nemohu posoudit
9.	Zájem rodin o děti	větší	menší	stejný	nemohu posoudit
10.	Kontakt dětí mimo DD	větší	menší	stejný	nemohu posoudit

11.	Zájem sponzorů o DD	větší	menší	stejný	nemohu posoudit
12.	Sportovní a kulturní vyžití dětí	větší	menší	stejně	nemohu posoudit
13.	Množství zájmových kroužků	větší	menší	stejně	nemohu posoudit
14.	Vychovatel má na děti času	více	méně	stejně	nemohu posoudit
15.	Počet pedagogických pracovníků	větší	menší	stejný	nemohu posoudit
16.	Počet provozních zaměstnanců	větší	menší	stejný	nemohu posoudit
17.	Vzdělanostní úroveň vychovatelů	větší	menší	stejná	nemohu posoudit
18.	Materiální zabezpečení	lepší	horší	stejně	nemohu posoudit
19.	Režim v DD	organizovanější	volnějším	stejný	nemohu posoudit
20.	Prostředí DD považuji za	lepší	horší	stejně	nemohu posoudit
21.	Výchovná práce v DD	náročnější	jednodušší	stejná	nemohu posoudit

Příloha číslo 2 – Formování harmonického rozvoje osobnosti dítěte v dětském domově

Biologický rozvoj osobnosti

dodržovat návyky správné životosprávy

prohlubovat a upevňovat hygienické návyky

zdravotnická prevence (anatomie lidského těla, choroby, dodržování léčebného režimu, příčiny a nebezpečí pohlavních chorob)

problematika kouření, alkoholismu a toxikománie (prevence)

častý pobyt na čerstvém vzduchu s pohybovou aktivitou, cvičením a otužováním

Psychický rozvoj osobnosti

uvědomování si sama sebe a signálů v těle (napětí, uvolnění)

relaxační techniky (uvolňování napětí, regulace emocí)

práce s hyperaktivními dětmi

ovlivňování poruch chování (drobné agrese, šikany)

rozvíjení představivosti, paměti, posilování vlastní identity

navozování a posilování potřeby a schopnosti pozitivních emocionálních prožitků,

rozvoj empatie a vzájemné komunikace mezi dětmi i dospělými

harmonizace osobnosti, rozvíjení kreativity

orientace na osobnost dítěte a sociální vztahy, prožitky, nálady (radost, smutek)

ovlivňovat psychosociální klima v rodinné skupině, upevňovat pocit sounáležitosti

Rozumový rozvoj osobnosti

různorodá činnost didaktického charakteru (příprava na vyučování, nabídka volby individuálních vzdělávacích aktivit – hry, soutěže, skládky, hlavolamy)

rozvíjení poznávacích procesů, (vnímání, představivosti, paměti, fantazie, pozornosti)

rozvíjení řeči (obohacování slovní zásoby, zdokonalování vyjadřovacích schopností)

rozvíjet návyky samostatné tvůrčí duševní práce

Citový rozvoj osobnosti

prohlubovat kladný životní postoj k lidem, společnosti, životnímu a pracovnímu prostředí

posilovat sebedůvěru, návyky vhodného jednání s dospělými i vrstevníky

ovlivňovat projevy povýšenosti a nesnášenlivosti mezi dětmi

pozitivně zvládat citové projevy při konfliktních situacích mezi dětmi a dospělými
podporovat citovou stálost a vyrovnanost u dětí, předcházet extrémnímu kolísání nálad
rozvíjet citové vazby k vychovatelům a ostatním dospělým
formovat a posilovat sociální citění dětí (přátelství, kamarádství, obětavost, solidaritu)
vysvětlovat a konkrétně demonstrovat uvážlivé a objektivní rozhodování

Sociální rozvoj osobnosti

seznamovat děti s pravidly a normami společenského chování a vystupování
vysvětlovat a dodržovat mravní zásady života v kolektivu dětí i dospělých
vysvětlovat zásady objektivní kritiky k vlastnímu chování
učit rozeznávat souvislosti přátelských vztahů a povrchních vztahů mezi dětmi a dospělými, mezi chlapci a dívkami, mezi muži a ženami
objasňovat podstatu asociálních činů, chování a postojů delikventních skupin mládeže a dospělých, společenskou a individuální nebezpečnost takových jevů
naučit se řešit konfliktní situace mezi osobami v sociální skupině

Mravní rozvoj osobnosti

učit chápat význam práce a formovat tvůrčí vztah k práci
vysvětlovat vazbu mezi pracovní činností, povinnostmi a potřebou dítěte a dospělého člověka
vytvářet návyky efektivního využívání času k práci, zábavě, zájmové činnosti
pěstovat cit pro životní a pracovní prostředí v podmínkách dětského domova a jeho okolí, podporovat v tomto smyslu iniciativu a zájem dětí.
učit objektivně posoudit svůj podíl práce, dbát přitom na důkladnost, přesnost, pořádkumilovnost a dochvilnost
vysvětlovat smysl a podstatu dodržování denního režimu a vnitřního řádu dětského domova
rozeznávat rozdíl mezi osobními zájmy a potřebami rodinné skupiny
pěstovat ohleduplný a přátelský vztah k mladším dětem

Volní rozvoj osobnosti

vychovávat k čestnosti, spravedlnosti, ohleduplnosti, rozvíjet zásadovost, vytrvalost, obětavost
podporovat zdravé sebevědomí, sebedůvěru

učit vytrvalosti, sebeovládání, rozhodnosti

nést vlastní odpovědnost za kázeňské přestupky a případnou trestní činnost

zlepšit přístup k plnění povinností

Příloha číslo 3 – Režim dne

Všední den

6.30	budíček
7.00	snídaně
7.25	odchod do základní školy
7.40	odchod do zvláštní školy
11.25 – 11.55	návrat na oběd, odchod na odpolední vyučování
14.00 - 15.00	pobyt venku
15.00 - 15.30	svačina
15.30 - 17.30	příprava na vyučování, zájmová činnost, volné vycházky
17.30 - 18.00	večeře
18.00 - 19.30	večerní zaměstnání
19.30	osobní hygiena
20.00	večerka malé děti
22.00	večerka velké děti

Sobota

8.00	budíček
8.30 – 9.00	osobní hygiena, úklid pokojů a příslušenství
9.00 - 9.30	snídaně
10.00 – 10.45	úklid společných prostor a okolí domova
10.45 - 11.45	oblíbené tel. pořady, rukodělná činnost, hry a soutěže dle programu skupiny
11.45 - 12.30	příprava na oběd a oběd
12.30 - 13.00	polední klid
13.00 – 15.00	turistická vycházka, hry v přírodě, výlety, vaření v přírodě, rekreační pobyt venku
15.00 – 15.30	svačina
15.30 – 17.45	hry na hřišti a v lese, jízda na kole, video – dle výběru dětí
17.45 – 18.30	příprava na večeři a večeře
18.30 - 19.30	četba časopisů, psaní dopisů, televize hry v místnosti i na hřišti
19.30 – 20.00	osobní hygiena

20.00	večerka malé děti
20.00 – 22.00	větší děti – televizní program, osobní zájmy
22.00	večerka větší děti

Neděle

8,00	budíček
8,30-9,30	příprava snídaně, snídaně, úklid
9,30-11,30	příprava oběda, sledování TV, zájmová činnost, domácí práce
12,00-12,30	oběd
12,30-13,30	polední klid
13,30-15,00	pobyt venku, hry, soutěže, výlety
15,00-16,00	příprava svačiny, svačina
16,00-18,00	zájmová činnost, pobyt na zahradě, plánované akce skupin
18,00-19,00	příprava večeře, večeře, domácí práce
19,00-19,30	osobní hygiena, úklid pokojů
20,00	večerka malé děti
20,00-22,00	větší děti-tel. program, individuální zaměstnání
22,00	večerka starší děti

Příloha číslo 4 – Fotografická dokumentace

Hodkovský zámek (sídlo zvláštní školy internátní v letech 1952-1990)
před rekonstrukcí a po rekonstrukci

Hodkovský zámek před rekonstrukcí a po rekonstrukci

Budova bývalé školy v přírodě ve Zbraslavicích, která se stala sídlem zvláštní školy internátní v letech 1990-2002

Školní budova Zvláštní školy internátní Zbraslavice

Pohled do jídelny ve Zvláštní škole Zbraslavice, která sloužila zároveň jako společenská místnost

Pokoj chlapců ve Zvláštní škole internátní Zbraslavice

Dětský domov Zruč nad Sázavou, pohled na budovu a část zahrady, na které se buduje hřiště

Pohled na nové hřiště s umělou trávou

Obývací pokoj a kuchyň jedné ze čtyř skupin
v Dětském domově Zruč nad Sázavou

Obývací pokoj rodinné skupiny slouží ke hře i k přípravě na vyučování

V dětském domově žijí také nezletilé matky se svými dětmi

Společenská místnost v Dětském domově ve Zruči nad Sázavou

Sál pro hry a nácvik s tanečním souborem

Keramická dílna s pecí a hrnčářským kruhem

Posilovna

Pohled do startovacího bytu

Koupání ve Zvláštní škole internátní Zbraslavice

Koupání v Dětském domově ve Zruči nad Sázavou